

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

2013-09-18
1 (9)
Dnr 69-2013:00527

Redovisning av uppdrag enligt förordning (2011:355) avseende omfattning och utvärdering av försöksverksamhet med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolans högre årskurser läsåret 2012/13

(3 bilagor)

Enligt förordning (2011:355) om försöksverksamhet med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolans högre årskurser ska Skolverket senast den 1 oktober 2013-2020 lämna en redovisning till Regeringskansliet av omfattningen och en utvärdering av försöksverksamheten.

Denna första redovisning innehåller en beskrivning av omfattningen av försöksverksamheten och resultat utifrån den utvärdering som har gjorts av de åtta spetsutbildningar som påbörjades läsåret 2012/13.

1. Bakgrund

Enligt förordning (2011:355) om försöksverksamhet med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolans högre årskurser har Skolverket i uppdrag att inför vart och ett av läsåren 2012/13–2014/15 bevilja högst 10 spetsutbildningar med maximalt 30 elever i varje årskurs. De huvudmän som deltar i försöksverksamheten får starta spetsutbildning i årskurs 7 under de fem läsår som följer efter Skolverkets beslut. Av de beviljade spetsutbildningarna får högst 15 avse matematik eller naturorienterande ämnen och högst 15 samhällsorienterande eller humanistiska ämnen. Syftet med spetsutbildningen ska vara att ge eleverna möjlighet att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling och utbildningen ska inrymma särskild fördjupning och breddning inom det eller de ämnen som den är inriktad mot. Eleverna kan inom ramen för spetsutbildningen läsa och få betyg i gymnasiekurser.

Under åren 2013–2020 ska Skolverket årligen lämna en redovisning till Regeringskansliet över omfattningen samt en utvärdering av försöksverksamheten.

2. Utgångspunkter för 2013 års redovisning

Denna redovisning innehåller uppgifter om antalet ansökningar om att få delta i försöksverksamheten och beviljade spetsutbildningar. Det ingår även en utvärdering av de åtta spetsutbildningar som startade läsåret 2012/13.

Redovisningen utgår från data insamlad av Statistiska Centralbyrån (SCB) samt en utvärdering som genomfördes våren 2013 av en extern utvärderingskonsult som har anlitats av Skolverket, Bättre Konsult AB.¹ Utvärderingen baseras på uppgifter som rektorer och huvudmän redovisade 2013 i ett uppföljningsformulär från Skolverket, intervjuer med rektorer, lärare och föräldrar, fokusgrupper med elever och en elevenkät. Se bilaga 1 och 2.

3. Omfattningen av försöksverksamheten

3.1. Ansökningar om att få bedriva spetsutbildning

Under 2011 och 2012 tog Skolverket emot totalt 51 ansökningar om att få anordna spetsutbildning i årskurserna 7-9. Merparten av ansökningarna (30) inkom 2011. Det har varit något vanligare med ansökningar från kommunala huvudmän (29 ansökningar) än från enskilda huvudmän (22). Några huvudmän har ansökt både 2011 och 2012.

Merparten av ansökningarna (35) har gällt spetsutbildning inriktad mot matematik och/eller naturorienterande ämnen. Det har varit betydligt färre ansökningar som har varit inriktade mot engelska eller språkval (12 ansökningar) och samhällsorienterande ämnen (3). En ansökan har gällt en kombination av matematik och språkval.

---

¹ Uppgifter från SCB är insamlade den 15 oktober 2012 och de uppgifter som används i utvärderingen från Bättre Konsult AB är insamlade under tidsperioden mars-augusti 2013. Det medför att redovisade uppgifter gällande elev- och lärarantal kan skilja sig åt. I denna redovisning har Skolverket valt att använda de senast gällande uppgifterna, dvs. de som framgår av bilaga 2.

3.2. Beviljade spetsutbildningar

Skolverket har hittills beviljat 18 spetsutbildningar; åtta 2011 och tio 2012. Orsaken till att endast åtta utbildningar beviljades 2011 var att Skolverket bedömde att det i övriga ansökningar inte framgick att huvudmannen skulle kunna erbjuda en spetsutbildning av god kvalitet. Av de beviljade utbildningarna är 11 inriktade mot matematik och/eller naturorienterade ämnen, sex mot humanistiska ämnen och en mot samhällskunskap. Merparten av utbildningarna (11) bedrivs av en kommunal huvudman. Utbildningarna är geografiskt belägna i såväl större som mindre kommuner. Det finns åtta spetsutbildningar i kommuner med över 130 000 invånare, åtta i kommuner med 32 000–75 000 invånare och två i kommuner med mindre än 13 500 invånare.² Beviljade spetsutbildningar framgår av bilaga 3.

En tredje, och därmed sista, ansökningsomgång genomförs hösten 2013. Försöksverksamheten kan därefter komma att omfatta upp till 28 spetsutbildningar.

4. Spetsutbildningar som ingår i utvärderingen 2013

Årets utvärdering omfattar följande spetsutbildningar som startade läsåret 2012/13:

Tabell 1. Spetsutbildningar i grundskolan läsåret 2012/13

Skola	Ort	Huvudman	Spetsutbildningens inriktning	Antal elever
Berzeliuskolan	Linköping	Kommunal	Matematik och naturorienterade ämnen	30
Franska skolan	Stockholm	Enskild	Franska	20
Grundskolan Metapontum	Stockholm	Enskild	Matematik	13
Hertsöskolan	Luleå	Kommunal	Matematik	25
Internationella Engelska Skolan	Jönköping	Enskild	Engelska	20
Liljeborgsskolan	Trelleborg	Kommunal	Spanska och tyska	31 ³
Mörbyskolan	Danderyd	Kommunal	Matematik	23
Roggeskolan	Strängnäs	Enskild	Matematik och naturorienterade ämnen	26

5. Resultat och Skolverkets kommentarer utifrån utvärderingen

Denna redovisning behandlar resultat utifrån en första uppföljning och utvärdering av de åtta skolor som startade en spetsutbildning i årskurs 7 läsåret 2012/13. Skol-

² SCB. www.scb.se/Pages/TableAndChart_345302.aspx Kommunfolkmängd den 1 november 2012.

³ Enligt förordning (2011:355) får det vara maximalt 30 elever i varje årskurs. På grund av missuppfattning tog Liljeborgsskolan under 2012 emot fler elever.

verket bedömer att det utifrån detta relativt begränsade underlag inte är möjligt att redovisa mer generella slutsatser om försöksverksamheten. Skolverket har därför valt att redovisa och kort kommentera uppföljningens och utvärderingens resultat inom de områden som Skolverket bedömer vara av särskilt intresse i detta tidiga skede av försöksperioden. Syftet är att ge en övergripande bild av den nu påbörjade försöksverksamheten.

Skolverket har i uppdrag att till och med 2020 årligen redovisa en utvärdering av försöksverksamheten. Skolverket bedömer att det är av intresse att följa denna verksamhet då det kan bidra till värdefull kunskap. Det långsiktiga perspektivet i arbetet med uppföljning och utvärdering, i kombination med att försöksverksamheten utvecklas och omfattar fler skolor, årskurser och elever, bedöms ge goda förutsättningar att kunna redovisa fördjupade analyser och slutsatser inom de områden som uppmärksammas nedan samt elevernas studieresultat.

5.1. Elevgruppen – urval och sammansättning

Under läsåret 2012/13 har 188 elever deltagit i spetsutbildningen i grundskolan. Antagning och urval av elever⁴ har vanligen utformats så att de sökande har gjort en ansökan där de har motiverat varför de ska antas till utbildningen. De sökande har därefter gjort ett eller flera skriftliga prov i det eller de ämnen som spetsutbildningen är inriktad mot samt ett muntligt prov eller en intervju. Vanligen har skolan även fått underlag från den sökandes mentor och/eller lärare i årskurs 6. Till följd av att söktrycket var lägre än vad skolorna hade förväntat sig (totalt 285 sökande) anpassade nästan alla skolor sina antagningskriterier i någon mån för att kunna ta emot tillräckligt många elever för att kunna bilda en klass eller grupp.

Eleverna i spetsutbildningen kommer som regel från samma geografiska upptagningsområde som skolans övriga elever. I de fall eleverna är folkbokförda i en annan kommun, vilket främst gäller Stockholmsregionen, dagpendlar de från närliggande kommuner. I några spetsutbildningar kommer alla antagna elever från den egna skolan. Om detta speglar ansökningarna eller är ett resultat av skolans arbete med urval framgår inte av utvärderingen. Det är få elever (8) som har hoppat av spetsutbildningen. Enligt rektorer och lärare har avhoppet i de flesta fall inte varit direkt kopplade till spetsutbildningen utan berott på till exempel flytt från kommunen, svårigheter att kombinera utbildningen med idrott eller sociala skäl.

Rektorer och lärare anger att eleverna i spetsutbildningen är en heterogen grupp. De har varierande kunskaper och förutsättningar och de liknar på flera sätt eleverna i skolans ordinarie verksamhet. Även om det finns likheter så finns det också data som visar på skillnader mellan elevgruppen i spetsutbildningen jämfört med förhållanden på riksnivå. Eleverna i spetsutbildningen hade 2012 bättre resultat än riksgenomsnittet i de nationella ämnesproven i årskurs 6. Det gällde samtliga ämnen

---

⁴ I förordning (2011:355) om försöksverksamhet med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolans högre årskurser anges att tester och prov för att bedöma en sökandes kunskaper och färdigheter i det eller de ämnen som spetsutbildningen är inriktad mot får utgöra villkor för antagning eller grund för urval mellan sökande till utbildningen.

med nationella ämnesprov.⁵ Närmare 75 procent av eleverna i spetsutbildningen har föräldrar med eftergymnasial utbildning, vilket också är en högre andel än riksnivån.

Könsfördelningen inom spetsutbildningen är relativt jämn som helhet men det finns variationer mellan skolorna. Dessa variationer tycks inte vara relaterade till vilket eller vilka ämnen som spetsutbildningen är inriktad mot. Flickor är till exempel i majoritet i två spetsutbildningar som är inriktade mot språkval respektive matematik. Pojkar är i majoritet i två spetsutbildningar där den ena också är inriktad mot språkval medan den andra är inriktad mot matematik och naturorienterade ämnen. Närmare 80 procent av eleverna i spetsutbildningen är födda i Sverige, en andel som dock varierar mellan skolorna. I två av spetsutbildningarna (inriktning mot matematik respektive engelska) har 45 procent av eleverna utländsk bakgrund, medan det i två utbildningar (inriktade mot matematik respektive matematik och naturorienterade ämnen) är 10 procent av eleverna som har denna bakgrund.

Skolverkets kommentarer

Skillnaderna mellan elevgruppen i spetsutbildningen och förhållanden på riksnivå överensstämmer till stor del med vad som har framkommit i försöksverksamheten med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning.⁶ Det finns också internationella studier som visar att högpresterande elever i större utsträckning har föräldrar med högre utbildningsbakgrund vilket sannolikt är kopplat till studietradition i hemmet, vilken uppmuntran och stöd eleven får och elevens förhållningssätt.⁷

Skolverket har för avsikt att följa elevgruppens sammansättning för att se om ovan nämnda skillnader består eller om de kommer att förändras. Det är även av intresse att följa skolornas arbete med urval och antagning av elever för att se vilka konsekvenser ett eventuellt fortsatt lågt söktryck kan få på elevgruppens sammansättning och antalet elever som antas. Under kommande år påbörjas spetsutbildning på fler orter i landet, inklusive mindre kommuner. Kommer det att påverka elevgruppens sammansättning - i så fall på vilket sätt?

Skolverket konstaterar att resultaten av den första utvärderingen indikerar att det riksrekryterande inslaget i spetsutbildningen kommer att vara mycket begränsat. Detta ligger i linje med vad som har framkommit i försöksverksamheten med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning.

5.2. Organisering och genomförande av spetsutbildningen

Spetsutbildningarna organiseras så att eleverna antingen går i en egen klass där de får undervisning i alla ämnen, eller genom att de bildar en särskild grupp i samband med undervisningen i det eller de ämnen som spetsutbildningen är inriktad mot.

⁵ Nationella ämnesprov i årskurs 6 2012: matematik, engelska, svenska/svenska som andraspråk.

⁶ Skolverket (2013). *Redovisning av uppdrag enligt förordning (2008:793) och enligt regleringsbrev för 2013 avseende omfattning och utvärdering av försöksverksamheten med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning*. www.skolverket.se/publikationer?id=3011

⁷ Skolverket (2012). *Högpresterande elever, böga prestationer och undervisningen*. Rapport 379. Stockholm: Skolverket

Det genomsnittliga elevantalet per klass eller grupp är 20–25 personer. Elevantalet i respektive skola framgår av tabell 1. Oavsett vilken organisation som skolan har valt anger nästan samtliga elever att de trivs väl i klassen eller gruppen.

I fem av skolorna har eleverna en utökad undervisningstid i spetsutbildningens ämne eller ämnen jämfört med andra elever i samma årskurs. Utökningen har skett antingen genom att en timme har lagts till den ordinarie timplanen för årskursen eller genom att den tid som finns för elevens val eller skolans val har använts.⁸ Antalet undervisningstimmar i spetsutbildningens ämnen varierar mellan två timmar och tjugominuter till fem timmar och fyrtio minuter per vecka. Det lägsta timantalet gäller en spetsutbildning som är inriktad mot ett ämne medan det högsta timantalet gäller en utbildning som är inriktad mot fyra ämnen. I de spetsutbildningar som använder tid för elevens eller skolans val anger flera elever att det medför att de inte får en sådan valmöjlighet.

Totalt sexton lärare bedrev under läsåret 2012/13 undervisning inom ramen för spetsutbildningarna. Merparten av dessa lärare har mer än tio års yrkeserfarenhet och behörighet att undervisa i både grund- och gymnasieskola. Rektorerne anger att lärarna har valts därför att de har ämneskunskaper, god pedagogisk kompetens samt förmåga att entusiasmera eleverna och variera undervisningen.

Utvärderingen indikerar att undervisningen i spetsutbildningen bedrivs med ett ökat tempo och med ökad fördjupning och bredd. Lärarna anger att det inte är någon specifik pedagogisk metod som används utan att det är en god lärandemiljö som ger möjlighet att använda mer utmanande material, svårare instruktioner och uppgifter, ökade förutsättningar att arbeta med sammanhang och förståelse samt att lärarna kan använda ett rikare och svårare språk. Att undervisningen kan bedrivas i ett högre tempo beror enligt lärarna främst på att det är fler undervisningstimmar i ämnet/ämnena och att eleverna är intresserade och motiverade. Utöver det nämns att det inte finns ordningsproblem och att det är fler läxor. När det gäller svårighetsgraden i undervisningen anger lärarna att den generellt sett är högre än i den ordinarie undervisningen i skolan genom de material och uppgifter som används. Flera lärare påpekar dock att svårighetsgraden är individuell i klasserna och grupperna i spetsutbildningen.

Alla skolor har ett etablerat samarbete med en gymnasieskola men detta samarbete har kommit olika långt. I samtliga skolor anger lärarna att de räknar med att flertalet elever kommer att läsa en eller flera gymnasiekurser inom ramen för spetsutbildningen.

Enligt rektorerne är det för tidigt att bedöma vilka effekter arbetet med spetsutbildning kan leda till men det finns förhoppningar om att det på sikt ska bidra till en positiv utveckling i hela skolans verksamhet. I hälften av skolorna finns det planer på att låta fler lärare undervisa i spetsutbildningen för att på så sätt sprida kompetensen på skolan.

---

⁸ 10 kap. 4 § skollagen och 9 kap. 8-9 och 11 §§ skolförordningen

Skolverkets kommentarer

Skolverket konstaterar att det ännu inte är möjligt att bedöma om - och i så fall hur - valet av organisation och antal undervisningstimmar i spetsutbildningen påverkar elevernas studieresultat.

Skolverket konstaterar vidare att det finns forskning som visar att det är viktigt att lärare har en kombination av ämneskunskaper, didaktiska kunskaper, en förmåga att anpassa sig till undervisningssituationen och en tilltro till att eleverna har möjlighet att lära.⁹ Enligt utvärderingen tycks dessa aspekter ingå i de kompetenser som har legat till grund för rektorernas val av lärare som undervisar inom ramen för spetsutbildningen. Lärarnas kompetenser, i kombination med att spetsutbildningen är en försöksverksamhet, kan bidra till en form av pionjärande där lärarna får tydliga mandat och förutsättningar att pröva och utveckla nya arbetssätt och metoder som syftar till att utbildningen ska utformas och genomföras på ett sätt som svarar väl mot elevernas olika förutsättningar och behov. Skolverket bedömer därför att det är av intresse att följa hur undervisningen utformas och genomförs i spetsutbildningen samt belysa om det på sikt påverkar övrig pedagogisk verksamhet i skolorna. Skolverket har för avsikt att återkomma till detta i kommande redovisningar.

5.3. Elevers och föräldrars syn på spetsutbildningen

Eleverna och deras föräldrar är som helhet nöjda med spetsutbildningen. Merparten av eleverna anger att spetsutbildningen skiljer sig från den ordinarie undervisningen i skolan bland annat genom att det är mer variation i undervisningen, färre repetitioner, fler arbetsuppgifter och en högre svårighetsgrad. Det eleverna uppskattar särskilt är ledarskapet i klassrummet, lärarnas ämneskunskaper, deras förmåga att variera undervisningen och att engagera och entusiasmera. Eleverna upplever att lärarna har höga förväntningar på dem och vill att de ska lyckas. Enligt utvärderingen finns det även elever som anser att utbildningen medför press och höga krav och sex elever anger att de känner stress.

Skolverkets kommentarer

Skolverket konstaterar att det är positivt att skolorna som helhet har lyckats väl med att möta elevernas och föräldrarnas förväntningar och krav på utbildningen. De kompetenser och förhållningssätt hos lärarna som eleverna framhåller som positiva ligger också i linje med vad forskning visar är av betydelse för elevers kunskapsresultat.¹⁰ Det finns dock anledning att uppmärksamma att det finns elever som anger att de upplever press och stress. Skolverket har för avsikt att följa elevernas syn på spetsutbildningen.

---

⁹ J Håkansson och D Sundberg (2012). *Utmärkt undervisning. Framgångsfaktorer i svensk och internationell behysning*. Stockholm: Natur & Kultur

¹⁰ Skolverket (2009). *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*. Stockholm: Skolverket

5.4. Kostnader för utbildningen

Enligt förordning (2011:355) om försöksverksamhet med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolans högre årskurser får kostnaderna för utbildningen inte överstiga huvudmannens kostnader för övrig grundskoleutbildning.

I ansökningarna om att få delta i försöksverksamheten angav huvudmännen för de åtta skolorna att det inte skulle förekomma merkostnader. I Skolverkets uppföljningsformulär 2013 redovisade dock sex av åtta huvudmän att spetsutbildningen medförde merkostnader. Enligt utvärderingen anger flera rektorer att kravet på kostnadsneutralitet är problematiskt bland annat därför att det inskränker deras möjligheter att bestämma om skolans organisation och fördelning av kostnader samt att det kostar att starta en ny utbildning. Merkostnaderna anges vara kopplade till exempelvis förändrade organisatoriska förutsättningar, mindre grupper, mer undervisningstid, att lärare har fått tid för att samordna och utveckla verksamheten med spetsutbildningen, undervisningsmaterial, att gymnasielärare har medverkat i spetsutbildningen samt spridning av information om spetsutbildningen. Utifrån vad som har framkommit i utvärderingen har de ekonomiska omprioriteringarna och merkostnaderna som regel varit relativt begränsade.

Skolverkets kommentarer

Skolverket uppfattar att skolorna har en ambition att ge eleverna en utbildning av god kvalitet och att intentionen har varit att spetsutbildningen inte skulle leda till merkostnader. Denna intention verkar inte ha kunnat realiseras trots att skolorna sedan tidigare har vana och erfarenhet att bedriva någon form av profilinriktning.

Att utarbeta, bedriva och informera om spetsutbildningen tycks medföra vissa merkostnader. Frågan är hur omfattande dessa merkostnader är och på vilket sätt de påverkar skolans ordinarie verksamhet på kort respektive lång sikt? Skolverket kommer att fortsätta att följa effekterna av förordningens krav på kostnadsneutralitet och värdera om regleringen skapar onödiga inskränkningar vid genomförandet av spetsutbildningen.

På Skolverkets vägnar

Anna Ekström
Generaldirektör

Anna Lövström
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har Ann Charlotte Gunnarson, Kjell Hedwall, Eva Lindgren, Erik Nilsson, Jonas Nordström, Camilla Thinsz Fjellström samt Helén Ängmo i Skolverkets ledningsgrupp deltagit.

Bilagor

Bilaga 1. PM: Beskrivande data gällande försöksverksamhet med spetsutbildning i grundskolan läsåret 2012/13 (dnr 2012:02070)

Bilaga 2. Rapport. Spetsutbildningar inom grundskolan. Utvärdering av försöksverksamhetens första år (2012/13) (dnr 2012:02070)

Bilaga 3. Beviljade spetsutbildningar i grundskolan (2011-2012)

**PM: Beskrivande data gällande försöksverksamhet
med spetsutbildning i grundskolan läsåret 2012/13**

2 (8)

Inledning

Försöksverksamheten med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolan är reglerat i förordningen (2011:355) om försöksverksamhet med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolans högre årskurser (*förordningen*). Med spetsutbildning avses enligt förordningen en utbildning inom grundskolans årskurser 7-9 som inrymmer särskild fördjupning och breddning inom det eller de ämnen som spetsutbildningen är inriktad mot (1 §). Syftet med spetsutbildningen är, utöver vad som följer av 10 kap. 2 § skollagen (2010:800), att ge elever möjlighet att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling.

Skolverket ska enligt förordningen senast den 1 oktober under åren 2013-2020 lämna en redovisning av omfattningen av försöksverksamheten och en utvärdering av denna till Regeringskansliet (12 §). Denna promemoria redovisar omfattningen av försöksverksamheten med spetsutbildning i grundskolan läsåret 2012/13. Uppgifterna är insamlade av SCB och avser läget den 15 oktober 2012.

I denna promemoria redovisas uppgifter om:

- Antalet skolor, ämnen och elever
- Elevernas bakgrund avseende kön, utländsk bakgrund, folkbokföringskommun, föräldrars utbildningsnivå, resultat på nationella prov i åk 6
- Antalet undervisningstimmar
- Lärares tjänstgöringsgrad samt antal år i yrket

Bakgrund

Uppdraget med försöksverksamheten gäller utbildning som påbörjats under tiden 1 juli 2012 – 30 juni 2019. Enligt förordningen får Skolverket besluta vilka huvudmän som får delta i försöksverksamheten inför vart och ett av läsåren 2012/13-2014/15. Huvudmännen får starta spetsutbildning i åk 7 under de fem år som följer efter Skolverkets beslut. Skolverkets beslut får inför varje läsår avse högst 10 utbildningar med maximalt 30 elever per årskurs. Skolverket ska sträva efter att utbildningarna blir jämt fördelade över landet. Spetsutbildningarna ska antingen avse matematik eller naturorienterande ämnen, eller samhällsorienterande eller humanistiska ämnen. Av samtliga spetsutbildningar inom försöksverksamheten ska högst 15 utbildningar avse matematik eller naturorienterande ämnen och högst 15 utbildningar avse samhällsorienterande eller humanistiska ämnen.

Skolorna i försöksverksamheten

Lsåret 2012/13 deltar åtta grundskolor i försöksverksamheten med spetsutbildning i grundskolan, vilket är färre än de 10 som maximalt tilläts genom förordning. Följande skolor anordnar utbildning under läsåret:

- Berzeliuskolan (Linköpings kommun)
- Franska skolan (Stockholms kommun)
- Grundskolan Metapontum (Stockholms kommun)

- Hertsöskolan (Luleå kommun)
- Internationella engelska skolan (Jönköpings kommun)
- Liljeborgsskolan (Trelleborgs kommun)
- Mörbyskolan (Danderyds kommun)
- Roggeskolan (Strängnäs kommun)

I tabell 1 redovisas vilka utbildningar som de medverkande skolorna anordnar, samt elevantalet för dessa.

Tabell 1: Uppgifter om vilka ämnen som skolor anordnar spetsutbildning inom, samt elevantal

	NO/MA	SA/HU	Totalt:
Berzeliuskolan	30	---	30
Franska skolan	---	20	20
Grundskolan Metapontum	11	---	11
Hertsöskolan	24	---	24
Internationella engelska skolan	---	20	20
Liljeborgsskolan	---	35	35
Mörbyskolan	24	---	24
Roggeskolan	26	---	26
Totalt:	115	75	190

Av tabellen framgår att fem av skolorna anordnar spetsutbildning inom matematik eller naturorienterade ämnen (Mörbyskolan, Berzeliuskolan, Hertsöskolan, Grundskolan Metapontum och Roggeskolan). Tre skolor anordnar spetsutbildning inom samhällsorienterade eller humanistiska ämnen (Franska skolan, Internationella engelska skolan och Liljeborgsskolan). Två av de skolor som anordnar spetsutbildning inom matematik/naturorienterade ämnen (Berzeliuskolan och Roggeskolan) organiserar utbildning inom biologi, fysik, kemi och matematik. Tre skolor (Mörbyskolan, Hertsöskolan och Grundskolan Metapontum) anordnar utbildning inom matematik. De tre skolor som anordnar spetsutbildning inom samhällsorienterade eller humanistiska ämnen är samtliga inriktade på språk: engelska (Internationella engelska skolan), franska (Franska skolan), spanska och tyska (Liljeborgsskolan).

Riksrekrytering

Enligt förordningen ska försöksverksamheten med spetsutbildning i grundskolan vara riksrekryterande (2 §). Tabell 2 redovisar uppgifter om var elever i spetsutbildning är folkbokförda i förhållande till deras skolas geografiska hemvist.

4 (8)

Tabell 2: Uppgift om antal elever som är folkbokförda i skolkommun respektive i annan kommun¹

	Folkbokförd i skolkommun	Folkbokförd i annan kommun
Danderyds kommun	17	7
Jönköpings kommun	18	2
Linköpings kommun	29	1
Luleå kommun	24	0
Stockholms kommun	21	10
Strängnäs kommun	26	0
Trelleborgs kommun	34	0
Totalt:	169	20

Tabellen ovan visar att närmare nio av tio elever som läser en spetsutbildning är folkbokförda i samma kommun som deras grundskola ligger i. Detta innebär att skolan är belägen i elevernas hemkommun, alternativt att eleven har flyttat till den kommun där skolan ligger. I två kommuner (Jönköping och Linköping) är det ett par elever som pendlar från närliggande kommuner. Det är dock främst i Stockholm och Danderyd som det finns någon egentlig kommunpendling att tala om, där närmare hälften av eleverna som går en spetsutbildning är folkbokförda i en annan kommun. De är dock även i detta fall folkbokförda i närliggande kommuner.

Eleverna i försöksverksamheten

Läsåret 2012/13 deltog 190 elever i försöksverksamheten med spetsutbildning i grundskolan. I följande avsnitt redovisas uppgifter om elevernas bakgrund utifrån följande faktorer: kön, födelseland, föräldrars utbildningsnivå samt resultat på nationella prov i åk 6.

Kön

Tabell 3 redovisar att av dessa var 89 pojkar och 100 flickor. Flera av spetsutbildningarna (Hertsöskolan, Mörbyskolan, Internationella engelska skolan och Roggeskolan) uppvisar en jämn könsfördelning däromkring 50 procent av eleverna är pojkar respektive flickor. På ett par av utbildningarna är en majoritet av eleverna pojkar (Berzeliuskolan och Liljeborgsskolan), och i ett par andra fall är flickorna i majoritet bland eleverna (Franska skolan och Grundskolan Metapontum).

---

¹ Anm. Uppgift saknas för en elev.

Tabell 3: Uppgift om könsfördelning på skolorna²

	Totalt elevantal:	Andel (%) flickor
Berzeliuskolan	30	37
Franska skolan	20	80
Grundskolan Metapontum	11	73
Hertsöskolan	24	58
Internationella engelska skolan	20	55
Liljeborgsskolan	34	41
Mörbyskolan	24	54
Roggeskolan	26	54
Totalt:	189	53

Tabell 4 redovisar hur könsfördelningen varierar mellan ämnen. Fördelningen mellan flickor och pojkar är förhållandevis jämn inom flera spetsutbildningar. Den största andelen flickor återfinns inom franska (80 procent) och den största andelen pojkar inom spanska (65 procent).

Tabell 4: Uppgifter om könsfördelning, per ämne³

	Totalt elevantal	Andel (%) flickor
Engelska	20	55
Franska	20	80
Matematik	59	59
NO	56	45
Spanska	17	35
Tyska	17	47
Totalt	189	53

Utländsk bakgrund⁴

Tabell 5 redovisar att en betydande majoritet, närmare 80 procent, av eleverna som ingår i försöksverksamheten med spetsutbildning i grundskolan är födda i Sverige.

² Anm. Uppgift saknas för en elev.

³ Anm. Uppgift saknas för en elev.

⁴ Kategorin ”elev med utländsk bakgrund” omfattar elever som är utrikesfödda respektive elever som är födda i Sverige med två utrikesfödda föräldrar.

6 (8)

Tabell 5: Uppgifter om andel elever med utländsk bakgrund⁵

	Totalt antal elever	Andel (%) med utländsk bakgrund
Berzeliuskolan	30	10
Franska skolan	20	25
Grundskolan Metapontum	11	45
Hertsöskolan	24	10
Internationella engelska skolan	20	45
Liljeborgsskolan	34	29
Mörbyskolan	24	13
Roggeskolan	26	19
Totalt:	189	22

Andelen elever med utländsk bakgrund varierar mellan skolorna. Högst andel återfinns på Grundskolan Metapontum och Internationella engelska skolan, lägst andel på Berzeliuskolan och Mörbyskolan.

Tabell 6 redovisar hur andelen elever med utländsk bakgrund varierar mellan ämnen.

Tabell 6: Uppgifter om elevers ev. utländska bakgrund per ämne⁶

	Totalt antal elever	Andel (%) med utländsk bakgrund
Engelska	20	45
Franska	20	25
Matematik	59	25
NO	56	14
Spanska	17	24
Tyska	17	6
Totalt	189	22

Den högsta andelen elever med utländsk bakgrund återfinns inom ämnena engelska (45 procent), franska (25 procent) och matematik (25 procent). Den lägsta andelen elever med utländsk bakgrund finns inom ämnet tyska (6 procent).

Föräldrars utbildningsbakgrund

I tabell 7 redovisas föräldrars utbildningsbakgrund gällande elever som läser spetsutbildning i förhållande till hur fördelningen ser ut på riksnivå. Tabellen visar att närmare 75 procent av spets eleverna har föräldrar med eftergymnasial utbildning (inkl. forskarutbildning). Detta är en högre andel än på riksnivå.

⁵ Anm. Uppgift saknas för en elev.

⁶ Anm. Uppgift saknas för en elev.

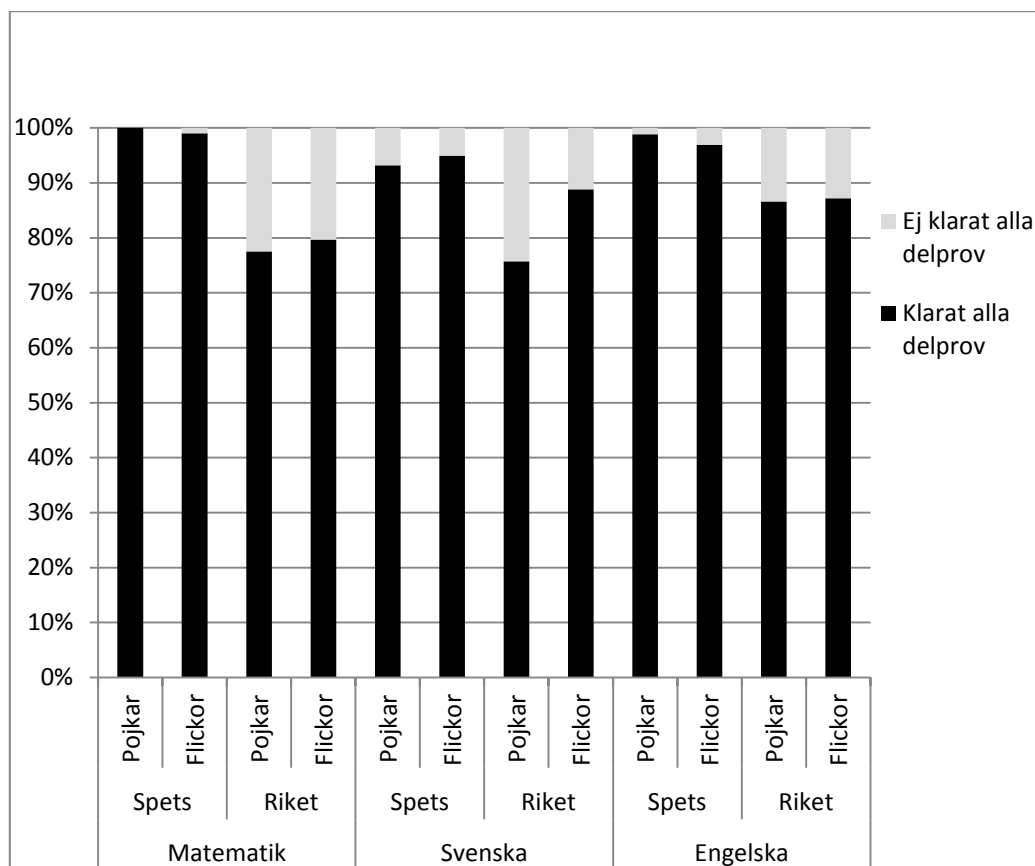
Tabell 7: Uppgifter om elevers föräldrars utbildningsbakgrund per skola (%)⁷

	För- gymn- asial	Gymnasial	Efter- gymnasial	Forskar- utbildning	Totalt antal elever
Totalt spetsutbildningar	1	25	61	13	183
Hela riket	5	39	53	3	972054

Resultat på nationella prov i åk 6

Diagram 1 visar i vilken omfattning som elever som läser en spetsutbildning klarade de nationella proven (i matematik, svenska och engelska) i årskurs 6, i jämförelse med hur resultatet ser ut på nationell nivå.

Diagram 1: Uppgifter om elevers resultat på nationella prov i årskurs 6, jämfört med riket, efter kön och ämne

Diagrammet visar att de elever som går en spetsutbildningarna i årskurs 7 uppvisar bättre resultat på de nationella proven i årskurs 6 än genomsnittet i riket, i samtliga ämnen. I synnerhet gäller detta i matematik där alla pojkar och nästan alla flickor klarat samtliga delprov.

⁷ Uppgift om föräldrarnas högsta utbildningsnivå saknas för 7 elever.

8 (8)

Undervisningstid i spetsämnen

Det ämne där det anordnas mest undervisning totalt inom ramen för spetsutbildning är matematik. Drygt en tredjedel av alla inrapporterade undervisningstimmar avser matematik. En viktig förklaring till detta kan vara att matematik är det ämne inom försöksverksamheten som flest skolor anordnar utbildning inom. De naturvetenskapliga ämnena rapporterar in förhållandevis lika antal undervisningstimmar. Gällande språk är fler undervisningstimmar inrapporterade för franska än för de övriga språken.

Diagram 2: Uppgifter om genomsnittligt antal undervisningstimmar per elev och spetsämne

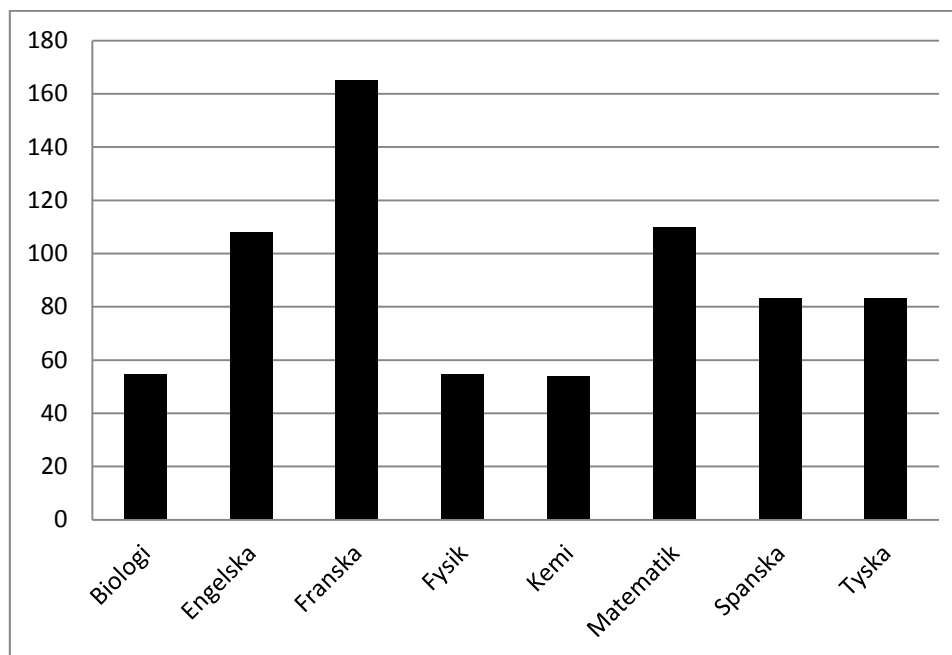

Diagram 2 visar att när de inrapporterade undervisningstimmarerna fördelas på antalet elever som läser respektive spetsämne, så framkommer att de elever som läser franska får flest undervisningstimmar inom sitt spetsområde. De elever som läser spetsutbildning inom naturorienterade ämnen får sammantaget många undervisningstimmar inom spetsområdet, då ämnena biologi, fysik och kemi anordnas inom ramen för samma spetsutbildning på de två skolor som ingår i försöksverksamheten.

Lärarna i försöksverksamheten

Det är sammantaget 15 lärare över hela landet som undervisar i något eller några av spetsämnena. Det vanligaste är att lärare undervisar i ett enstaka ämne, men det förekommer även att de undervisar i två eller fyra olika ämnen. Tjänstgörings omfattningen för spetsundervisningen – uttryckt som andel av en heltidstjänst – är emellertid låg, i genomsnitt är den drygt 23 procent. De flesta lärare som undervisar i spetsämnena har mer än 10 år i yrket. Den genomsnittliga tiden är knappt 14 år.

SPETSUTBILDNINGAR INOM GRUNDSKOLAN

UTVÄRDERING AV FÖRSÖKS-
VERKSAMHETENS FÖRSTA ÅR (2012/2013)

<u>SAMMANFATTNING.....</u>	<u>3</u>
<u>INLEDNING.....</u>	<u>5</u>
OM FÖRSÖKSVERKSAMHETEN.....	5
FÖRSÖKSVERKSAMHETENS FÖRSTA OMGÅNG.....	7
RAPPORTENS UPPLÄGG.....	7
<u>OM UTVÄRDERINGEN.....</u>	<u>8</u>
UTVÄRDERINGENS SYFTE OCH INRIKTNING.....	8
MATERIAL OCH METOD.....	8
<u>RESULTAT.....</u>	<u>11</u>
FÖRSÖKSVERKSAMHETENS OMFATTNING.....	11
ORGANISERING OCH GENOMFÖRANDE AV SPETSUTBILDNING.....	13
KOSTNADER.....	21
MARKNADSFÖRING OCH URVAL AV ELEVER.....	23
UNDERVISNINGENS INRIKTNING OCH ELEVERNAS KUNSKAPSUTVECKLING.....	26
GYMNASIUM OCH FRAMTID.....	32
SYSTEMATISKT KVALITETSARBETE.....	35
FÖRVÄNTNINGAR OCH EFFEKTER.....	36
<u>SLUTSATSER.....</u>	<u>39</u>
<u>AVSLUTANDE REFLEKTION.....</u>	<u>43</u>
<u>KÄLL- OCH REFERENSFÖRTECKNING.....</u>	<u>44</u>

BILAGA 1: ENKÄT TILL ELEVER PÅ SPETSUTBILDNINGEN

Inledning

Hösten 2012 påbörjades en försöksverksamhet med spetsutbildningar i grundskolan, årskurs 7-9. I slutet av det första läsåret (våren 2013) lät Skolverket genomföra en extern utvärdering av försöksverksamheten hos de åtta skolor som deltog i den första omgången. Utvärderingen syftade till att komplettera de kvantitativa, skriftliga uppgifter som Skolverket och Statistiska Centralbyrån (SCB) samlar in, med en kvalitativ bild av erfarenheterna från medverkande skolor. Ett relativt stort fokus lades på att beskriva och i viss utsträckning värdera hur försöksverksamheten upplevts och därmed ge ett nolläge – en utgångspunkt för framtida uppföljningar.

Utvärderingen genomfördes med hjälp av skriftligt underlag (skolornas ansökningar och Skolverkets uppföljningsformulär), intervjuer med rektorer, lärare och föräldrar, fokusgrupper med elever samt en elevenkät.

Resultat

Försöksverksamheten omfattar, i sin första omgång, 188 elever (54 procent flickor och 46 procent pojkar). Söktrycket till utbildningarna var relativt begränsat vilket också medförde ett mindre omfattande och mindre strikt urvalsförfarande än förväntat.

Spetsutbildningen har både organiserats i form av hela spetsklasser respektive spetsgrupper och eleverna trivs lika bra i båda varianterna. Undervisningstiden per enskilt spetsämne varierar från drygt två till närmare sex timmar per vecka. Merparten av undervisande lärare har både behörighet att undervisa på grundskolan och gymnasieskolan. Hälften av skolorna planerar en utvidgning av lärarkåren som undervisar på spetsutbildningen medan hälften planerar en fast lärarkår.

Försöksverksamheten har hos de flesta skolorna medfört vissa merkostnader. Dessa uppges dock inte ha varit av en storleksordning som påtagligen drabbat övrig skolverksamhet. Förordningens krav på kostnadsneutralitet får skarp kritik av rektorerna då den uppfattas som både svårtolkad, krånglig att följa upp och som ett intrång i skolenhetens självbestämmande.

Alla skolor har genomfört någon form av informations- eller marknadsföringsinsats gällande spetsutbildningen. De flesta elever har dock fått kännedom om den genom en lärare, exempelvis i årskurs 6. Anledningen till att eleverna sökte till spetsutbildningen har främst varit intressent för spetsämnena/spetsämnet.

Lärare och rektorer bedömer att upptagningsområdet och elevsammansättningen i stora drag liknar skolans i övrigt. Lärarna beskriver överlag en positiv stämning i spetsgruppen/spetsklassen och eleverna beskrivs som ”duktiga” och ”motiverade” men samtidigt med varierande utgångspunkter inom ämnet/ämnena. Eleverna upplever att lärarna på utbildningen har något högre förväntningar på dem än andra lärare på skolan har. Lärarna och elever upplever i stort att tempot är högre och djupet och bredden större i spetsundervisningen än i annan undervisning. Eleverna förväntas nå längre i spetsämnet än andra elever i grundskolan.

Samarbetet med gymnasieskolan har inte legat i fokus under uppstarten av försöksverksamheten och är därför i sin linda. Det samarbete som finns upplevs dock

som positivt. Närmare tre fjärdedelar av eleverna planerar att studera vidare inom spetsämnet/ämnena men många elever har ännu inte börjat tänka särskilt mycket på framtida studieval.

Det systematiska kvalitetsarbetet kopplat till försöksverksamheten skiljer sig marginellt från medverkande skolors generella kvalitetsarbete.

Alla åtta skolor har tidigare haft någon typ av satsning/profil inom aktuellt spetsämne vilket varit en huvudsaklig anledning till deltagande i försöksverksamheten. Förväntningarna på spetsutbildningen har i stort uppfyllts för samtliga målgrupper och rollen som spets elev uppfattas inte som negativ eller utpekad.

Slutsatser

- Försöksverksamheten tycks i sin begränsade omfattning koncentrera många centrala framgångsfaktorer för lärande och hög måluppfyllelse.
- Spetsutbildningen bedrivs ofta med utökad undervisningstid och med ett ökat tempo, djup och bredd. Eleverna tycks i enlighet med skollagens skrivning ges ledning och stimulans att nå långt i sin kunskapsutveckling och förväntas, och ges genom försöksverksamheten, möjlighet att klara av vissa gymnasiekurser.
- Eleverna på spetsutbildningen beskrivs som ”duktiga” och ”motiverade” men uppges samtidigt i stort likna elevsammansättningen på skolan i övrigt. Ett begränsat antal sökande och ett begränsat geografiskt upptagningsområde (inte i praktiken riksrekryterande) kan eventuellt ha gjort elevgruppen mer heterogen än vid ett högre söktryck. Vissa mindre indikationer på snedrekrytering bör fortsatt följas upp.
- Spetsutbildningen har hittills inte kunnat kopplas till tydliga effekter på övrig verksamhet på skolan. Förväntningar finns dock om en i huvudsak positiv effekt för skolan som helhet.
- Elever och föräldrar upplever att kompetensen hos undervisande lärare håller en hög och jämn nivå. Lärarnas högt ställda krav på eleverna och deras förmåga att entusiasmera är centrala för elevernas positiva upplevelse av utbildningen.
- Urvalsprocessen har i begränsad utsträckning satts på prov till följd av relativt lågt söktryck. Tydligare ställningstaganden behöver göras från skolorna om hur strikt urvalsprocessen kommer att hålla sig till i förhand fastslagna urvalskriterier.
- Skolornas merkostnader för spetsutbildningen har varit relativt begränsade. Rektorer upplever att förordningens krav på kostnadsneutralitet har skapat en svårtolkad begränsning verksamheten. Det är angeläget att fortsatt följas upp om regleringen skapar onödiga inskränkningar i genomförandet av spetsutbildningen. Vissa sådana indikationer har framkommit i denna inledande utvärdering.
- Skillnader i organisatoriska lösningar för spetsutbildningarna har hittills inte kunna kopplas samman med skillnader i upplevelsorna hos berörda målgrupper.
- Frågan om hur framtida utbildningsanordnare (närmast gymnasieskolor), och då framför allt andra än de med vilka skolan idag har ett samarbete, ska hantera elever som redan klarat av vissa gymnasiekurser, behöver fortsatt följas upp.

INLEDNING

Hösten 2012 fick åtta skolor Skolverkets godkännande att delta i en ny försöksverksamhet med så kallade spetsutbildningar inom grundskolans högre årskurser (årskurs 7-9)¹. Spetsutbildning innebär enligt den förordning som styr försöksverksamheten en utbildning som ”[...] inrymmer särskild fördjupning och breddning inom det eller de ämnen som spetsutbildningen är inriktad mot” och syftar till att ”[...] ge eleverna möjlighet att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling”². Liknande försöksverksamhet initierades 2009 inom gymnasieskolan³.

Skolverket ansvarar på uppdrag av regeringen för ansökningsprocessen (kvalitetssäkring) samt uppföljning av försöksverksamheten som pågår från 2012-2019. Myndigheten ska årligen, 2013-2020, redovisa verksamhetens omfattning och utvärdering av densamma till regeringen.

Med anledning av sitt uppdrag har Skolverket låtit göra en extern utvärdering av den första omgången av försöksverksamheten. Uppdraget har utförts av Bättre Konsult under mars-augusti 2013. Utvärderingen ska komplettera de kvantitativa, skriftliga uppgifter som Skolverket och Statistiska Centralbyrån (SCB) samlar in⁴, med en kvalitativ bild av upplevelserna och erfarenheterna från de åtta skolor som är först ut med att bedriva spetsutbildningar inom grundskolan. Utvärderingen ska också kunna tjäna som ”nolläge”, det vill säga en utgångspunkt för fortsatta utvärderingar av verksamheten. I denna rapport presenteras utvärderingens resultat.

OM FÖRSÖKSVERKSAMHETEN

Enligt regeringens pressmeddelande syftar försöksverksamheten till att ge högrepresterande, studiemotiverade elever rätt att inom vissa teoretiska ämnen utvecklas sin egen takt och slippa ”rulla tummarna” i skolan⁵. I pressmeddelandet framgår att spetsutbildningen ”[...] ska innehålla särskild fördjupning och breddning inom det aktuella ämnet, t.ex. kan eleverna ges möjlighet att redan i grundskolan läsa gymnasiekurser och få betyg på dem”⁶.

Försöksverksamheten regleras, som inledningsvis nämnts, av *Förordning (2011:355) om försöksverksamhet med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolans högre årskurser*. Förordningen gäller för utbildning som påbörjats under tiden 1 juli 2012 till 30 juni 2019. Det är Skolverket som fått i uppdrag att för läsåren 2012/2013 - 2014/2015 fatta beslut

---

¹ I följande rapport hänvisas ibland försöksverksamheten till som ”verksamheten” eller ”spetsverksamheten” för att öka läsbarheten.

² *Förordning (2011:355) om försöksverksamhet med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolans högre årskurser*.

³ Skolverket, <http://www.skolverket.se/skolformer/gymnasieutbildning/gymnasieskola/program-och-utbildningar/spetsutbildningar>, 2013-06-13.

⁴ Notera att siffrorna i följande rapport kan skilja sig från SCB:s då de senare är insamlade redan 15 oktober 2012.

⁵ Regeringens pressmeddelande, 2010-08-17: *Spetsutbildningar på högstadiet*.

⁶ Regeringens pressmeddelande, 2010-08-17: *Spetsutbildningar på högstadiet*.

om vilka huvudmän som får delta i försöksverksamheten. Varje huvudman (skola) som deltar får sedan i sin tur under fem läsår starta spetsutbildning för elever som börjar årskurs 7.

Skolverket får inför läsåren 2012/2013-2014/2015 ge högst tio utbildningar med max 30 elever i varje årskurs tillåtelse att delta i försöksverksamheten. Spetsutbildningen ska gälla något eller några av följande ämnen;

- matematik (Ma)
- naturorienterade ämnen: biologi (Bi), fysik (Fy) eller kemi (Ke)
- samhällsorienterade ämnen: geografi, historia, religionskunskap eller samhällskunskap
- humanistiska ämnen: engelska (En), språkval.

Enligt förordningen får totalt högst 15 utbildningar inom spetsverksamheten avse matematik eller naturorienterade ämnen respektive samhällsorienterade eller humanistiska ämnen. Skolverket ska också försöka få till en så god geografisk spridning som möjligt för deltagande utbildningar.

Skolverket ges mandat att avgöra vilka huvudmän som bedöms kunna erbjuda spetsutbildningar med god kvalitet och som i övrigt uppfyller följande krav:

1. Har ett etablerat samarbete med en gymnasieskola som har utbildning i det eller de ämnen som spetsutbildningen är inriktad mot.
2. För undervisning på gymnasial nivå använder lärare som har en utbildning avsedd för denna undervisning.
3. Ser till att spetsutbildningens särskilda utformning inte minskar elevernas möjligheter att uppnå de behörighetskrav som gäller för högskoleförberedande program i gymnasieskolan.
4. Försäkrar att kostnaderna för utbildningen inte överstiger huvudmannens kostnader för övrig grundskoleutbildning.

Spetsutbildningen får vidare innehålla gymnasiekurser inom det ämne utbildningen är inriktad mot. Betyg i gymnasiekurser ska dock utfärdas separat. Utbildningen behöver inte följa den fördelning av undervisningstid som regleras i timplanen för grundskolan (bilaga 1 till skollagen, (2019:80)). Skollagens föreskrivna totala undervisningstid får däremot inte underskridas.

När det gäller behörighet och urval får deltagande skolor använda tester och prov inom det eller de ämnen spetsutbildningen är inriktad mot, för att bestämma vilka elever som efter ansökan ska få delta i försöksverksamheten. Urvalsgrunderna måste dock tydligt kommuniceras av huvudmannen. I slutbetyget för de elever som deltar i försöksverksamheten, ska det framgå att han eller hon deltagit i spetsutbildning. Det ska också framgå mot vilket eller vilka ämnen som spetsutbildningen varit inriktad.

I förordningen för spetsutbildningen har också Skolverket getts möjlighet att meddela vidare föreskrifter om ansökan. Det har myndigheten också valt att göra genom *SKOLFS 2011:152: Skolverkets föreskrifter om ansökan om försöksverksamhet med riksrekryterande*

*spetsutbildning i grundskolans högre årskurser.*⁷ Föreskriften innehåller framför allt ansökningsformuläret till försöksverksamheten.

FÖRSÖKSVERKSAMHETENS FÖRSTA OMGÅNG

I den första omgången av försöksverksamheten, det vill säga inför läsåret 2012/2013 ansökte 30 skolor om att få starta spetsutbildning i årskurs 7-9. Skolverket bedömde att åtta av dessa uppfyllde kraven för deltagande. De skolor som beviljades tillstånd av Skolverket var följande:

- Berzeliuskolan i Linköping (matematik, biologi, fysik och kemi)
- Franska skolan i Stockholm (franska (Fr))
- Grundskolan Metapontum i Stockholm (matematik)
- Hertsöskolan i Luleå (matematik)
- Internationella Engelska skolan i Jönköping (engelska)
- Liljeborgsskolan i Trelleborg (spanska (Sp) och tyska (Ty))
- Mörbyskolan i Danderyd (matematik)
- Roggeskolan i Strängnäs (matematik, biologi, fysik och kemi)

I resultatkapitlet nedan följer en mer ingående beskrivning av försöksverksamhetens omfattning hos dessa åtta skolor.

RAPPORTENS UPPLÄGG

Efter ovanstående introduktion till själva försöksverksamheten och en kort presentation av de skolor som omfattas av den första omgången följer ett kapitel som närmare beskriver utvärderingen syfte och genomförande. Därefter väntar resultatkapitlet i vilket utvärderingens insamlade empiri sammanställs utifrån de perspektiv som den berör. Varje underrubrik (frågeområde) inleds med en kort sammanfattning av avsnittets huvudsakliga resultat samt utvärderarens (vår) bedömning av resultatet. I kapitlet som följer därpå presenteras de huvudsakliga slutsatserna från utvärderingen. En analys har gjorts av resultatet i sin helhet och indelningen skiljer sig därmed åt från resultatavsnittets. I det avslutande kapitlet ges ett par korta reflektioner gällande utvärderingen av försöksverksamheten.

---

⁷ SKOLFS 2011:152: *Skolverkets föreskrifter om ansökan om försöksverksamhet med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolans högre årskurser.*

OM UTVÄRDERINGEN

I följande kapitel presenteras syftet, inriktningen och avgränsningarna för den utvärdering som gjorts. Här beskrivs också vilka metoder och vilket material som använts i arbetet.

UTVÄRDERINGENS SYFTE OCH INRIKTNING

Utvärderingen ska, som inledningsvis nämnts, komplettera kvantitativa uppgifter om pågående försöksverksamhet med kvalitativ data i form av olika målgruppers upplevelser och tankar gällande försöksverksamheten. Utvärderingen ska med utgångspunkt i målgruppernas erfarenheter ge svar på hur försöksverksamhetens första omgång sett ut och fungerat med fokus på följande perspektiv:

- Försöksverksamhetens omfattning
- Organisering och genomförande av spetsutbildningen
- Kostnader
- Marknadsföring och urval av elever
- Undervisningens innehåll och elevernas kunskapsutveckling
- Gymnasium och framtid
- Systematiskt kvalitetsarbete
- Förväntningar och effekter

Försöksverksamheten sätts också kort i relation till skolutvecklingsforskning gällande vad som påverkar resultaten i skolan. Reflektioner kommer också göras gällande förbättringsmöjligheter.

Det bör betonas att denna utvärdering görs i ett tidigt skede av försöksverksamheten med spetsutbildningar i grundskolan. Skolorna har knappt varit igång ett läsår och det är fortsatt två år kvar till eleverna går ut grundskolan och sannolikt vidare till gymnasieskolan. Det gör det svårt att uttala sig om tydliga effekter av spetsutbildningen exempelvis gällande elevernas kunskapsutveckling eller effekter på skolans verksamhet i stort. Det tidiga skede i vilket försöksverksamheten befinner sig medför också en utvärdering som blir något mer beskrivande än värderande. Ambitionen har varit att ge en så heltäckande bild som möjligt av de tidiga upplevelserna från olika målgrupper och därigenom en god utgångspunkt för framtida uppföljningar.

MATERIAL OCH METOD

Utvärderingen har i genomförts med hjälp av intervjuer, fokusgrupper och en kort elevenkät. Visst skriftligt material (redogörs för i kommande stycke) har även funnits att tillgå i utvärderingen.

Skriftligt material

Utöver försöksverksamhetens föreskrift och förordning har visst skriftligt material i form av de deltagande skolornas ansökningar och de uppföljningsformulär som de i början av 2013 skickat in till Skolverket, funnits till hands under utvärderingen. I begränsade delar har skolornas skrivna svar använts direkt i denna rapport. Skolornas ansökningar och

återrapportering har dock främst använts som underlag för förberedelser av intervjuer. Intervjuerna har på detta sätt kunnat ta sin utgångspunkt i de uppgifter som redan funnits att tillgå.

Intervjuer med rektorer, lärare och föräldrar

Intervjuer har genomförts med rektorer, lärare och föräldrar. En absolut merpart av intervjuerna med rektorer och lärare har genomförts i form av besöksintervjuer, det vill säga på plats på respektive skola. Två har genomförts som telefonintervjuer, detta på grund av att en person var dubbelbokad medan en fått personliga förhinder. Intervjuerna med föräldrar har genomförts via telefon. Totalt har elva rektorer, 18 lärare och 32 föräldrar intervjuats inom ramen för utvärderingen.

Alla intervjuer har varit semistrukturerade och utgått från intervjuguiden utarbetade för varje enskild målgrupp (rektorer, lärare respektive föräldrar). Intervjuguiderna har alla omfattat de huvudsakliga frågeområdena för utvärderingen men tonvikten och inriktningen har anpassats till varje enskild målgrupp. I intervjuerna med lärarna har exempelvis ett betydande utrymme getts för frågor gällande undervisningen och eleverna medan föräldrarna i högre utsträckning fått dela med sig av sina erfarenheter gällande urvalsprocessen. Anledningen till att intervjuerna beskrivs som semistrukturerade är att de inte alltid följt intervjuguidens ordning eller begränsat sig till dess frågeställningar. Intervjuerna har istället kunnat anpassas till sådana frågor som varje intervjuperson upplevt som mer relevanta och även lämnat utrymme för mer fria reflektioner och inspel från intervjupersonerna. Samtliga frågeområden har dock funnits med i samtliga intervjuer.

Fokusgrupper med elever

Fokusgrupperna har genomförts med grupper på mellan sex till åtta elever på varje skola. Totalt har 53 elever intervjuats, 30 flickor och 23 pojkar. Liksom intervjuerna har arbetet i fokusgrupperna utgått ifrån ett antal övergripande frågeställningar. Frågorna har sedan kunnat specificeras och styras ytterligare utifrån den inriktning diskussionen fått. Samtliga frågeområden har dock berörts på alla åtta skolor. Ambitionen i fokusgrupperna har varit att skapa ett så bra diskussionsklimat som möjligt i vilken eleverna känt sig trygga att uttrycka hur de upplevt spetsutbildningen.

Enkät med elever på spetsutbildningen

Slutligen har en kortare enkät gjorts bland de elever som deltar i försöksverksamhetens första omgång⁸. Enkäten har fyllts i av eleverna under de besök som gjorts på varje skola. I enkäten har eleverna utifrån några korta frågor om antagning, undervisning och förväntningar fått sätta betyg på försöksverksamheten utifrån en fyrgradig skala. I enkäten står betyg ett för ”stämmer inte alls” och fyra för ”stämmer helt”. För att göra det lättare att referera till enkätresultaten har betyg tre i följande rapport översatts till ”stämmer ganska bra”. Det har också funnits möjligheter att i enkäten lämna

---

⁸ Enkäten går att ta del av i Bilaga 1 – Enkät till elever på spetsutbildningen

kommentarer om sina upplevelser av spetsutbildningen. 164 elever (75 pojkar och 89 flickor) har svarat på enkäten vilket ger en svarsfrekvens på 87 procent.

RESULTAT

I följande kapitel presenteras resultaten från utvärderingen. Kapitlet är strukturerat utifrån de perspektiv som utvärderingen omfattat.

FÖRSÖKSVERKSAMHETENS OMFATTNING

Sammanfattning av resultat: Åtta skolor och totalt 188 elever har deltagit i försöksverksamhetens första omgång. Könsfördelningen har varit relativt jämn på spetsutbildningarna och avhoppet varit få. Endast ett fåtal skolor har gjort ett urval på det sätt som de förväntat sig då söktrycket varit begränsat.

Bedömning: Omfattningen av försöksverksamheten har under den första omgången inte nått sin fulla potential. Orsaken har sannolikt främst att göra med ett begränsat upptagningsområde och i viss mån begränsad kännedom om verksamheten bland elever och föräldrar. Urvalet har därför varit litet vilket eventuellt lett till en mer heterogen elevgrupp än vad kan förväntas vid ett mer omfattande urval. Avhoppet har varit mycket få och vår bedömning är att skolorna ansträngt sig för att få eleverna att trivas på spetsutbildningen. Få avhopp tyder också på att spetsutbildningen väl stämt överens med eller överträffat elever och föräldrars förväntningar på den.

Tabellen nedan visar inledningsvis försöksverksamhetens omfattning läsåret 2012/2013 sett till antalet medverkande skolor och elever⁹.

Skola	Elever	Pojkar	Flickor	Sökande ht-12	Avhopp
Berzeliuskolan Linköping (Ma, Bi, Ke, Fy)	30	19	11	33	0
Franska skolan, Stockholm (Fr)	20	4	16	41	1
Grundskolan Metapontum, Stockholm, Älvsjö (Ma)	13	3	10	19	1
Hertsöskolan, Luleå (Ma)	25	10	15	25	1
Internationella Engelska skolan, Jönköping (En)	20	9	11	22	0
Liljeborgsskolan, Trelleborg (Ty, Sp)	31	18	13	68	4
Mörbyskolan, Stockholm, Danderyd (Ma)	23	11	12	35	1
Roggeskolan, Strängnäs (Ma, Bi, Ke, Fy)	26	12	14	42	0
Totalt:	188	86	102	285	8

Åtta skolor deltagit i försöksverksamhetens första omgång. Fem av dessa har haft en naturvetenskaplig/matematisk inriktning medan tre av dem haft fokus på språk.

---

⁹ Som tidigare nämnts kan siffrorna i denna rapport skilja sig från SCB:s då de senare är insamlade redan 15 oktober 2012.

188 elever har under läsåret deltagit i spetsutbildningen. Totalt antal sökande var 285. Gällande urval menar rektorer och lärare på fyra av skolorna, Berzeliusskolan, Engelska skolan, Hertzöskolan och Metapontum att urvalsförfarandet inte blev som de väntat sig i och med att antalet sökande låg så nära det planerade antalet elever på utbildningen. Det innebar enligt lärare och rektorer på dessa skolor en mycket enkel urvalsprocess där urvalsförfarandet inte prövades på allvar. Endast en skola har uttryckligen sagt att de på förhand gjort upp vilka kriterier som krävdes för att antas och stått fast vid dessa. Resterande sju skolor har i någon mån anpassat antagningskriterierna efter de sökandes kunskapsnivå för att på så sätt få ihop tillräckligt många elever för att rättfärdiga en spetsgrupp eller spetsklass. De skolor som inte nådde upp till det antal elever de har tillstånd att anta, strävar mot att nästa läsår få fler sökande och fylla sin kvot. Mer utförliga resultat gällande urvalsprocessen följer under avsnittet ”Marknadsföring och urval av elever”.

Av de 188 elever som deltagit i försöksverksamheten är 102 (54 procent) flickor och 84 (46 procent) pojkar. Två av skolorna har övervägande pojkar på utbildningen medan sex av skolorna har övervägande flickor. Skolorna med pojkar i majoritet har naturvetenskaplig respektive humanistisk inriktning. Störst övervikt av flickor finns det på två av utbildningarna med matematisk inriktning respektive den med fransk inriktning. Samtliga åtta skolor menar att könsfördelningen bland de antagna eleverna speglar ansökningarna. Det går inte att se ett mönster av sned könsfördelning till utbildningar med en särskilt huvudman (kommunal eller fristående) eller till de olika inriktningarna. För sådana slutsatser skulle även urvalet vara för begränsat.

De få avhopp som skett har enligt lärare och rektorer i de allra flesta fall berott på faktorer som inte varit relaterade direkt till spetsutbildningen. Flytt från kommunen, svårigheter att kombinera utbildningen med idrott eller sociala skäl har istället uppgetts. Någon enstaka elev har avbrutit på grund av bristande motivation.

ORGANISERING OCH GENOMFÖRANDE AV SPETSUTBILDNING

Sammanfattning av resultat: Tre skolor har organiserat spetsutbildningen i form av hela spetsklasser medan fyra skolor har spetsgrupper (endast gemensam undervisning i spetsämnet/ ämnena). En skola har valt en kombination av dessa två varianter. Den undervisningstid som läggs på ett enskilt spetsämne varierar från 2 timmar och 20 minuter till 5 timmar och 40 minuter per vecka. Gruppstorlek varierar från 13-30 elever med en snittstorlek på 20-25 elever. Merparten av undervisande lärare har både behörighet att undervisa på grundskolan och gymnasieskolan. Exempel på lärare som vidareutbildar sig under den tid som försöksverksamheten pågår, finns men riktad fortbildning för lärare i försöksverksamheten finns inte. Hälften av skolorna planerar en utvidgning av lärarkåren som undervisar på spetsutbildningen medan hälften planerar att ha samma undervisande lärare på spetsutbildningen även under kommande läsår. På hälften av skolorna administrerar och leder i huvudsak rektor spetsverksamheten medan de hos den andra hälften ansatts tid i lärartjänst för samordning och koordinering av försöksverksamheten.

Bedömning: Det har inte gått att utläsa någon skillnad i upplevd trivsel eller resultat hos skolor som valt att organisera utbildningen som spetsklass respektive spetsgrupp. Båda varianterna tycks fungera väl. Lärarkollegiets kompetens beskrivs av föräldrar och elever som god och tycks i betydligt högre utsträckning påverkat elevernas positiva uppfattning om utbildningen och sin inlärnin g än själva organiseringen. Gällande lärarna på spetsutbildningen skulle sannolikt ökade erfarenhetsutbyten skolor och lärare emellan (både inom spetsutbildningen och mellan spetsutbildningen och övrig utbildning) leda till ytterligare förbättringar av undervisningen. Att över tid låta fler lärare undervisa på spetsutbildningen samt delta i planeringen av utbildningen är troligen ett effektivt sätt att öka spridningen av de erfarenheter som spetsutbildningen ger.

Nedan följer en tabell där de åtta skolornas val av organisering och genomförande för spetsutbildningen presenteras.

Skola och inriktning	Organisering (klass/grupp)	Undervisningstid	Undervisande personal	Administration och ledning
Berzeliusskolan Linköping (Ma, Bi, Ke, Fy)	Spetsklass: Spetsklassen med 30 elever är en större klass än de sju parallellklasserna i årskurs sju och andra klasser på skolan som normalt har 22-24 elever. I Ma undervisas klassen i helklass, i No är det dubbel lärarresurs på tre av fyra arbetspass i veckan.	Spetsklassen har nära dubbelt så mycket undervisningstid i spetsämnena som en vanlig klass. Undervisningstiden är dock densamma som för skolans övriga profilklasser inom Ma/No. Samma tidsutlägg planeras till årskurs 8 och 9. Totalt 3 timmar och 15 minuter matematik, 1 timme och 30 minuter kemi, 1 timme och 35 minuter fysik samt 1 timme och 35 minuter biologi i veckan.	Tre lärare med grundskolebehörighet undervisar spetsgruppen i Ma och NO. Gymnasielärare ska gå in i gruppen i åk 9. Lämpliga och drivande lärare har valts ut. Lärarna även tidigare varit drivande på No-inriktningen på skolan. Tanken är att samma lärare ska fortsätta med kommande årskurs 7.	Rektor för årskurs 7. De tre lärare som undervisar på spetsutbildningen har getts tid för att samarbeta för att utveckla spetsverksamheten och säkerställa kvaliteten. En gymnasielärare har en del av sin tjänst på spets-utbildningen för praktiskt genomförande av laborationer och samverkan och utveckling av spetsverksamheten.

Skola och inriktning	Organisering (klass/grupp)	Undervisningstid	Undervisande personal	Administration och ledning
Engelska skolan, Jönköping (En)	Spetsklass: Spetsklassen med 20 elever är en av fem parallella klasser i årskurs 7. Elevantalet i de andra klasserna är 22-28 st.	Spetsklassen har 60 minuter extra engelska i veckan. Totalt 3 timmar och 45 minuter engelska i veckan.	Två undervisande lärare i engelska har valts ut utifrån behörighet och lämplighet. En av lärarna är behörig att undervisa i engelska på grundskolan och gymnasieskolan och en på gymnasieskolan. En av lärarna har svenska som modersmål och en engelska. Även urval av lärare i vissa andra ämnen. De lärare som undervisar i klassen planeras även ska undervisa i nästa läsårs årkurs 7 (2013/2014).	Rektor för skolan, biträdande rektor för årskurs 7-9. Lärare i engelska har fått 4 timmar i veckan för att koordinera spetsutbildningen.
Franska skolan, Stockholm (Fr)	Spetsgrupp: De 20 eleverna i spetsgruppen går i skolans tre klasser i årskurs 7, men bildar en egen grupp under lektionerna i franska.	Eleverna har 60 minuter mer franska i veckan än andra elever i årskurs 7. Totalt 5 timmar franska i veckan.	Två lärare undervisar gruppen, bägge är mentorer på gymnasieskolan och har klasser även där. De är behöriga att undervisa både på grundskole- och gymnasial nivå. En av lärarna har franska som modersmål och undervisar två timmar i veckan med inriktning mot kommunikation, den andra läraren har svenska som modersmål och fokuserar på grammatik, glosor, läsförståelse och skrivning. Till den första klassen valdes de två lärarna med störst erfarenhet. Två nya lärare är planerade att ta nästa års grupp i årkurs 7 (2013/2014)	Rektor för skolan och biträdande rektor för årskurs 7-9.

Skola och inriktning	Organisering (klass/grupp)	Undervisningstid	Undervisande personal	Administration och ledning
Hertsöskolan, Luleå (Ma)	Spetsklass: Spetsklassen med 25 elever är en av fyra parallella klasser i årskurs 7. Klasserna har 22-25 elever.	Spetsklassen har 50 min extra matematik i veckan som tas från ”profilpassen”, arbetspass där eleverna själva i stor utsträckning styr vad de ska arbeta med. Totalt 2 timmar och 40 minuter matematik i veckan med möjlighet att välja ytterligare 1 timme och 40 minuter inom elevens val.	En lärare undervisar gruppen i matematik och är också klassens mentor. Läraren har behörighet att undervisa på grundskolan, planeras för annan lärare längre fram då eleverna ska läsa gymnasiekurser. Läraren är vald utifrån lämplighet och kompetens. Arbetslags-organisationen är vertikal, d.v.s. ett arbetslag har tre klasser totalt, årskurs 7-9. Nästa spetsklass som börjar (2013/2014) kommer att tillhöra ett annat arbetslag och få en annan matematiklärare. Spetsklasserna sprids på så sätt ut mellan arbetslagen.	Rektor för årskurs 7-9.
Liljeborgsskolan, Trelleborg (Ty, Sp)	Spetsgrupp: Spetsgrupperna i tyska och spanska omfattar totalt 31 elever. Språkvalet ligger blocklagt över alla klasser och då bildar gruppen i spanska respektive tyska egna grupper. Spetsgrupperna i spanska respektive tyska är något mindre än övriga fyra språkgrupper i årskursen som har 17-25 elever.	Spetsgruppen har 2 timmar och 20 minuter i veckan, samma omfattning som andra elever på skolan. Utöver detta finns ett erbjudande till eleverna som läser spetsutbildningen att gå på språkverkstad 40 minuter i veckan.	En lärare i spanska respektive tyska är de lärare som undervisar spetsgruppen. Lärarna har bägge behörighet att undervisa på grundskolan respektive gymnasieskolan och de är utvalda utifrån utbildning och kompetens. Tanken är att de ska fortsätta med nästa grupp (2013/2014). De två lärarna är de som i praktiken driver spetsutbildningen och de har varit med och skrivit ansökan.	Rektor för skolan. Lärarna har i uppdrag att samordna spetsutbildningen.

Skola och inriktning	Organisering (klass/grupp)	Undervisningstid	Undervisande personal	Administration och ledning
Metapontum, Stockholm, Älvsjö (Ma)	Spetsklass/spetsgrupp: De 13 spets eleverna utgör halva klassen i skolans enda klass i årskurs 7. Av schematekniska skäl sker ungefär halva delen av undervisningen i halvklass och då är spetsgruppen intakt. Förhoppningen var att få en hel spetsklass men söktrycket blev för lågt, därav denna lösning.	Spetsgruppen har 3 timmar extra undervisning i matematik per vecka. 1 timme och 40 minuter av dessa har tagits från ”skolans val” och 1 timme och 20 minuter från ”elevens val”. All undervisning i matematik sker i spetsgruppen på 13 elever. Totalt 5 timmar och 40 minuter matematik i veckan.	Tre lärare från skolans gymnasium undervisar i matematik i spetsgruppen, en av lärarna är behörig att undervisa på gymnasieskolan medan de övriga två håller på att komplettera sina utbildningar för att bli behöriga lärare. De tre lärarna är planerade att undervisa även i nästa grupp (2013/2014). Lärarna har valts utifrån sin kompetens men även utifrån att de har olika ingång och perspektiv på ämnet.	Rektor för skolan och biträdande rektor för årskurs 7-9.
Mörbyskolan, Stockholm, Danderyd (Ma)	Spetsgrupp: De 23 eleverna går i skolans 5 parallella klasser i årskurs 7 med ca 28 elever i varje klass. Spets eleverna samlas i matematikundervisningen i en grupp. Matematikämnet är sen tidigare nivågrupperad i tre steg på skolan och spetsgruppen utgör så att säga det fjärde steget.	Spetsgruppen i matematik har matematik på ”elevens val” som är 1 timme och 20 minuter i veckan. Totalt 3 timmar och 50 minuter matematik i veckan.	En lärare undervisar spetsgruppen i matematik. Lärarna på skolan får anmäla intresse av att undervisa i spetsgrupperna och läraren har valts utifrån sin kompetens. Läraren är behörig att undervisa på grundskolan och det planeras för ett lärarbyte i årskurs 9. Till kommande spetsgrupper planeras för en ny lärare till varje grupp.	Rektor för skolan har delegerat stora delar av ansvaret till biträdande rektor. Läraren har fått tid till att samordna och utveckla spetsutbildningen.

Skola och inriktning	Organisering (klass/grupp)	Undervisningstid	Undervisande personal	Administration och ledning
Roggeskolan, Strängnäs (Ma, Bi, Ke, Fy)	Spetsgrupp: De 26 eleverna i spetsgruppen är fördelade på de tre parallella klasserna i årskurs 7. De följer sina klasser i alla undervisning förutom undervisningen i matematik och No-ämnen. Skolan arbetar med motsvarande "klustermodell" sedan tidigare i matematik.	Undervisningstiden i matematik har utökats med 45 minuter för alla elever i årskurs 7. Totalt 2 timmar och 40 minuter matematik, 1 timme och 30 minuter kemi, 1 timme och 30 minuter fysik samt 1 timme och 30 minuter biologi i veckan. Halva undervisningstiden i kemi, biologi och fysik sker i halvklass.	Två lärare undervisar i spetsgruppen, en i kemi och biologi och en i fysik och matematik. Bägge är behöriga att undervisa på grundskolan och gymnasieskolan och de har valts ut för att de är erfarna och kunniga. Fler lärare kommer att engageras till kommande klasser, fullt utbyggt planeras att fyra lärare ska undervisa skolans spetsklasser.	Rektor för skolan.

Spetsklass eller spetsgrupp?

Tre skolor har valt att organisera spetsutbildningen med en egen klass för spets eleverna medan fyra skolor valt en lösning där spets eleverna samlas till en grupp i undervisningen i spetsämnet/spetsämnena. En skola, Metapontum, har en hybridlösning där de 13 spets eleverna utgör halva klassen i skolans enda klass i årskurs 7. Skolan hade inför skolstarten en förhoppning om en hel spetsklass men söktrycket blev för lågt och då valdes istället spetsgruppslösningen.

För vissa av skolorna har vägvalet mellan spetsgrupp eller spetsklass varit självklart utifrån skolans tidigare organisation och förutsättningar. Exempel på detta finns både bland de som valt att ha spetsklass- respektive spetsgrupp. Både Roggeskolan och Mörbyskolan har under en längre tid inom matematik arbetat med elevgrupper bestående av elever från olika klasser. Där blev spetsutbildningen ett ytterligare steg i denna riktning. Berzeliusskolan har sedan tidigare haft Ma/No-klasser vilket gjorde det naturligt att starta med en ren spetsklass.

På de skolor där frågan om klass eller grupp diskuterats har flera olika aspekter vävts in. Elevernas måluppfyllelse, elevernas trygghet och trivsel samt skolans organisatoriska och ekonomiska förutsättningar utgör några återkommande perspektiv. Regleringen av kostnadsfrågan har även den påverkat hur skolorna valt att organisera verksamheten. Ett par rektorer menar utan närmare specificering att det begränsat deras frihet och möjlighet att välja en annan organisation än den som bäst stämde med de befintliga ramarna och förutsättningarna på skolan.

Eleverna uttrycker oavsett om de går i en spetsklass eller samlas till undervisning i en spetsgrupp att de överlag trivs bra i både klassen/gruppen och skolan. I enkäten svarar 96 procent av eleverna att påståendet att de trivs på skolan stämmer väl eller mycket väl. Detsamma gäller påståendet att de trivs i spetsklassen/spetsgruppen. De mindre antal invändningar som framkommer handlar exempelvis om att tid för undervisning i spetsämnet tas från elevens val eller känslor av stress. Detta berörs även längre fram i rapporten. Noterbart är att ingen elev svarar att påståendena att trivs bra på skolan respektive i spetsklassen inte alls stämmer. Fokusgrupperna med eleverna bekräftar att eleverna trivs i sin spetsklass/spetsgrupp. Eleverna som går i en vanlig klass uttrycker att de trivs i båda grupperna och ser fördelar med att ha olika sammanhang i de olika grupperna. Vårdnadshavarna bekräftar bilden av elever som trivs i sin skola, klass och grupp.

Undervisningstid i spetsämnet/spetsämnena

Det är stor skillnad mellan undervisningstiden i spetsämnet/spetsämnena mellan skolorna. Den skola som har minst undervisningstid av de sex skolor som har *ett* spetsämne, har 2 timmar och 20 minuter i spetsämnet i veckan. Den skola som har mest undervisningstid ligger på 5 timmar och 40 minuter. Gruppstorlek och lärartäthet (elever per lärare) varierar också mellan skolorna. De minsta undervisningsgrupperna består av 13 elever medan den största undervisningsgruppen består av 30 elever. Den vanligaste gruppstorleken i helgrupp är mellan 20 och 25 elever.

Fem av skolorna har utökat undervisningstiden i spetsämnet/spetsämnena jämfört med andra elever i samma årskurs, två av dem har valt att lägga på ytterligare 60 minuters undervisningstid utanför ordinarie timplan för årskursen. De övriga tre skolorna har på olika sätt och i olika omfattning tagit tid från elevens val/skolans val och lagt på spetsämnet/spetsämnena. En skola har valt att göra en generell utökning av undervisningstiden med 45 minuter för alla elever i årskursen. Av de två skolor som inte utökat undervisningstiden jämfört med andra klasser planerar en att göra det i årskurs 8 och 9. Den andra skolan planerar för en utveckling av ett längre, valbart extrapass i veckan. Samtliga sex skolor som utökat undervisningstiden eller tagit tid från elevens val/skolans val och lagt på spetsämnet/spetsämnena menar att de varit tydliga med detta i sin information till elever och föräldrar. Ett antal elever på skolor där undervisningstid tagits från elevens val/skolans val har dock reagerat över detta och tycker att det är tråkigt att gå miste om valmöjligheten. Det har uttryckts både i fokusgrupper och som svar på enkätens fråga om vad det sämsta med att gå en spetsutbildning är. Två skolor erbjuder eleverna att möjligheten till ytterligare undervisning i spetsämnet om eleverna själva väljer det. På bägge skolorna har intresset varit svagt och det har funnits problem med att organisera detta så att det blivit ett bra och naturligt alternativ för eleverna.

Lärarna på spetsutbildningen

Kompetens uppges ha varit avgörande i urval av lärare till spetsutbildningen. Rektorerne säger att de har valt ut sådana lärare som de anser som duktiga och som de menar har både ämneskunskaper och god pedagogisk kompetens. Rektorerne har med andra ord gjort ett aktivt urval på skolan och på flera skolor har lärarna fått anmäla sitt intresse. I de fall där skolorna haft lärare med behörighet att undervisa både på grund- och gymnasieskola har det vägts in i beslutet men inte alltid varit avgörande. Genomgående pratar rektorerne om de utvalda lärare som bra lärare som också har förmågan att entusiasmera eleverna och variera undervisningen.

Hälften av skolorna har valt ut undervisande personal till spetsgrupperna med planen att de också ska undervisa de kommande åren av försöksverksamheten. De andra skolorna planerar att bygga ut utbildningen och engagera nya lärare till kommande klasser/grupper. På skolorna som valt att behålla samma lärare även till kommande årskurser svarar rektorerne, i de fall de reflekterat kring frågan, att de valt ut kompetent personal som de också vill ska fortsätta inom utbildningen. Det finns också skolor där rektorer menar att de inte finns ytterligare medarbetare, utöver de redan utvalda, med rätt kompetens för uppdraget. På skolor som valt att utöka antalet lärare som undervisar på spetsutbildningen motiveras det av rektorerne med att man vill sprida kompetensen på skolan och även ge fler lärare möjligheten att undervisa på spetsutbildningen. På de skolor där denna variant valts välkomnas utökningen av nu undervisande lärare som ser fram emot att få fler kollegor att samarbeta med.

Eleverna är utan undantag mycket nöjda med de lärare de har i spetsämnet/spetsämnena. På samtliga skolor uttrycker eleverna att det är duktiga lärare med många kvaliteter. Elevernas positiva omdömen om lärarna spänner över ett brett fält. Ledarskap i

klassrummet, ämneskunskaper, förmåga att engagera och entusiasmera, innehåll i undervisningen, arbetsformer och bemötande är överlag dimensioner som uppskattas av eleverna. Omdömena om elevernas övriga undervisande lärare är även de överlag positiva men där uttrycker eleverna att det är större skillnad på de olika lärarnas förmåga. På påståendet i enkäten ”Det är stor skillnad mellan undervisningen i spetsämnet/spetsämnena och annan undervisning på skolan” svarar 28 procent av eleverna på att det stämmer helt medan 51 procent menar att det stämmer ganska bra.

Vårdnadshavarna har genomgående bara gott att säga om lärarna i spetsämnet/spetsämnena och bekräftar elevernas positiva uppfattningar. De bekräftar också en i stort positiv uppfattning av övriga undervisande lärare men med undantag.

Ingen lärare har fått någon generell fortbildning för att arbeta med spetsgruppen/spetsklassen. Ett par lärare har efterfrågat detta hos rektor. Från ett flertal lärare och rektorer lyfts det fram som önskvärt om Skolverket i högre utsträckning kunde bidra med stöd till utbildning och kontakt mellan de skolor som har spetsutbildning.

Samordning och utveckling av spetsutbildningen

Fyra av skolorna har på något sätt lagt delar av ansvaret på utveckling och samordning av spetsutbildningen på lärare. I två av fallen är det en lärare som fått det som en del av sin tjänst och i ett av fallen är det flera lärare som tillsammans fått tid för att tillsammans planera och utveckla verksamheten. På en skola är en av dessa lärare är en lärare från gymnasieskolan. De lärare som har fått som uppdrag att utveckla och samordna utbildningen säger att det på så sätt haft möjlighet att prioritera just spetsklassen/-gruppen och att det väsentligen underlättat planeringen av undervisningen.

Lokaler

Enbart en skola har speciella lokaler för spetsutbildningen. Där har ett mindre klassrum gjorts i ordning för eleverna. I övrigt har spetsgrupperna/klasserna inga särskilda lokaler i skolan. De skolor som har lokalmässiga förutsättningar att ha undervisning i gymnasieskolans lokaler (de skolor som även har gymnasieskola i samma byggnad) har förlagt delar av undervisning i de lokalerna.

KOSTNADER

Sammanfattning av resultat: Försöksverksamheten har hos de flesta skolor medfört vissa merkostnader. Storleksordningen har dock varit sådan att de inte i någon högre utsträckning upplevs ha drabbat andra elever på skolan. Förordningens krav på kostnadsneutralitet får skarp kritik av rektorerna då den uppfattas som både svårtolkad, krånglig att följa upp och som ett intrång i skolhuvudmannens och skolenhetens självbestämmande. Ett par rektorer önskar att någon form av ekonomiskt stöd (exempelvis statsbidrag) skulle vara kopplat till försöksverksamheten.

Bedömning: Igångsättning av en ny försöksverksamhet som styrs av en ny förordning medför rimligen åtminstone i ett inledningskede viss merkostnad vilket också bekräftas i utvärderingen. Förordningens skrivning gällande kostnadsneutralitet för spetsutbildningen har skapat förvirring och irritation hos skolorna. Det blir därför viktigt att fortsatt följa effekterna av förordningens krav på kostnadsneutralitet och värdera huruvida regleringen skapar onödiga inskränkningar i genomförandet av spetsutbildningen. Vissa sådana indikationer har framkommit i denna inledande utvärdering.

Redovisade kostnader

Kostnaderna för spetsverksamheten finns redovisade i uppföljningsformulären som skolorna redovisat till Skolverket efter årsskiftet 2012/2013. Viss kompletterande information och förklaringar har framkommit under intervjuerna med rektorerna.

Spetsutbildningen har hos de flesta skolor medfört vissa merkostnader. De kostnader som skolorna har för spetsutbildning har i flera fall att göra med att utbildningen inneburit ökade kostnader för undervisning. Detta i relation till övriga klasser/grupper på skolan. Det handlar om mindre grupper, mer undervisningstid, förändrade organisatoriska förutsättningar samt att lärare fått tid för att samordna och utveckla spetsverksamheten. Två skolor har också ökade kostnader i och med att gymnasielärare involverats i utbildningen. Övriga kostnader som redovisats är kostnader för gästföreläsare, studiebesök, undervisningsmaterial och marknadsföring. En av skolorna uppger också att den har fått ett bidrag från en förening för de ökade kostnader som spetsutbildningen inneburit.

För tre av skolorna har spetsutbildningen inneburit en förändrad klassorganisation i just den årskursen (årskurs 7). Två av dessa skolor menar att detta inneburit en merkostnad medan den tredje skolan inte kan uttala sig om det blivit en högre kostnad totalt.

Spetsutbildning på bekostnad av annan verksamhet på skolan?

På frågan om huruvida spetsverksamheten medfört andra ekonomiska villkor på andra delar av skolan säger två av rektorerna att spetsutbildningen har inneburit andra ekonomiska prioriteringar på skolan och att de därmed inte kan garantera att satsningen på spetsutbildning inte drabbar andra elever. Exempel på hur det i så falls skulle kunna drabba andra ges dock inte. Övriga rektorer menar att spetsutbildningen inte på något sätt gjort att andra elever förfördelas. Sammantaget uppfattas dock omprioriteringar gjorda med anledning av försöksverksamheten vara relativt begränsade.

Diskussion om kostnader för försöksverksamheten

Flera av rektorerna ställer sig frågande till vad som egentligen menas i förordningen med att spetsutbildningen inte får innebära några merkostnader för skolan och vad som är tanken med detta¹⁰. En synpunkt som lyfts fram är att skolan är fri att bestämma om organisation och kostnader för vilken annan elev och klass som helst förutom just för denna - en märklig paradox enligt flera rektorer. En rektor tolkar bestämmelsen som att det är tillåtet att satsa obegränsat på svaga elever men förbjudet att satsa på duktiga elever. En annan menar, på samma tema, att regleringen signalerar att det skulle vara fult att satsa på elever som relativt lätt uppnår skolans mål.

En skola som gjort en förändrad klassorganisation i årskursen i och med spetsutbildningen menar att det är en av anledningarna till att skolan inte kommer att hålla sin budget, rektor upplever dock att det finns en förståelse för detta hos huvudmannen. Samma rektor menar att en skola med starkare ekonomiska resurser troligen hade klarat detta inom den ekonomiska ramen.

På en skola säger sig rektorn förstå att kravet på kostnadsneutralitet är vad politiker måste säga men menar samtidigt att det behöver finnas en förståelse för att en ny utbildning och nya gruppindelningar kostar pengar. Rektorn menar vidare att det inte är rimligt att skolan själv ska bära kostnaden för något som inte tillhör kärnverksamheten.

En rektor berättar att huvudmannen hade en teori om att ekonomin skulle klaras upp med hjälp av elever från andra kommuner, något som inte blev fallet. En annan ställer sig frågande till förutsättningarna i allmänhet och menar att spetsutbildningarna borde vara statligt finansierade. På en skola ställer sig rektor frågande till att skolorna inte får anslag för marknadsföring då tanken är att utbildningarna ska vara riksrekryterande. En rektor ställer sig också frågande till att gymnasiesamarbete förutsätts vara gratis och menar att det självfallet kommer att kosta.

Sammanfattningsvis har det med andra ord framförts många kritiska synpunkter från rektorerna gällande kravet på att försöksverksamheten inte får överskrida kostnaderna för övrig grundskoleutbildning.

---

¹⁰ Förordning (2011:355) om försöksverksamhet med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolans högre årskurser, 4§: ”kostnaderna för utbildningen inte överstiger huvudmannens kostnader för övrig grundskoleutbildning”.

MARKNADSFÖRING OCH URVAL AV ELEVER

Sammanfattning av resultat: Alla åtta skolor har haft information om spetsutbildningen på skolans hemsida. Övriga marknadsföringsinsatser har bestått av öppet hus, informationsfoldrar och annonser. De flesta elever har dock fått kännedom om spetsutbildningen genom en lärare, exempelvis i årskurs 6. Anledningen till att eleverna sökte till spetsutbildningen har främst varit intressent för spetsämnen/spetsämnet. Urvalsprocesserna hos skolorna har varit relativt begränsade då antalet sökande inte varit så stort som vissa förväntat sig.

Bedömning: Marknadsföringen av utbildningen bedöms ha varit relativt måttlig och skett med ganska enkla och billiga medel. Det i praktiken begränsade upptagningsområdet för spetsutbildningarna sätter troligen gränserna för i vilket utsträckning ytterligare marknadsföring kan locka fler sökande. Antagning- och urvalsprocessen bedöms i stort varit seriös och ordentligt kommunicerad. Samtidigt har urvalsprocessen på de flesta håll inte satts på så hårda prov i och med det låga söktrycket. Ett ökat söktryck kommer att ställa större krav på skolorna att precisera urvalsförfarandet och göra processen än mer transparent för elever och föräldrar.

Marknadsföring och information om spetsutbildningen

Alla skolor utom en har satsat på någon form av marknadsföring av spetsutbildningen. Den skola som inte satsade på marknadsföring i någon form tyckte inte att det var nödvändigt utan bedömde att antalet sökande ändå skulle vara tillräckligt. Samtliga skolor har dock informerat om spetsutbildningen på skolans hemsida. Samtliga skolor har också i någon mån informerat elever i upptagningsområdet i årskurs 6 om spetsutbildningen. De skolor som även har elever i årskurs 6 har på olika sätt informerat dessa om möjligheten att söka spetsutbildning på skolan. Utöver denna mer interna information har marknadsföringsinsatserna handlat om att spetsutbildningen visats upp på öppet hus på skolan, att brev skickats till hushållen i kommunen, att information gått ut till skolans elever via mail, att foldrar spridits i kommunen och kranskommunerna samt att man annonserat i lokaltidningar och via sociala medier. Två skolor menar också att de fått draghjälp med rekryteringen av artiklar och inslag i lokala media.

Skolornas marknadsföring har mestadels riktat sig till deras normala upptagningsområde, men det finns också exempel på ett par skolor som försökt sprida information utanför upptagningsområdet, till andra stadsdelar eller kranskommuner. En av skolorna ställer sig frågande till om det är förenligt med förordningen att lägga pengar på marknadsföring av spetsutbildningen om skolan inte marknadsför sig i någon större utsträckning i övrigt.

Kännedom om spetsutbildningen och orsak till ansökan

På enkätfrågan ”Hur fick du reda på möjligheten att läsa spetsutbildning?” svarar 75 elever att de på något sätt fått reda på möjligheten att läsa spetsutbildningen av en lärare i den klass eller på den skola de gått i årskurs 6. Övriga svar som eleverna ger på frågan är; via föräldrar (22 stycken), kompisar (16), öppet hus på skolan (13), webb/hemsida (11). Intervjuerna med vårdnadshavarna bekräftar bilden av att det i de allra flesta fallen är eleverna själva som fått information om utbildningen före föräldrarna.

På enkätfrågan ”Varför sökte du till spetsutbildningen?” svarar 51 elever att de på något sätt gillar ämnet/ämnena inom spetsutbildningen. Övriga svar som eleverna ger på frågan är; utmaning (27), lära mig mer/lära mig mer i ämnet, ämnena (25), arbeta i egen takt/högre tempo (11), trivdes inte i förra klassen, skolan/ville byta skola (11), utvecklas/bli så bra som möjligt (10), för lätt innan/svårare i ämnet, ämnena (9), föräldrar ville att jag skulle söka (7). Intervjuerna med eleverna bekräftar denna bild.

Urvalet av elever

Det vanligaste förfarandet gällande urval är att eleverna fått skriva en ansökan och motivera varför de ska antas till spetsutbildning. Därefter har de fått göra ett eller flera skriftliga prov samt fått genomföra ett muntligt prov eller en intervju. Proven har främst avsett elevens kunskaper inom och/eller intresse för spetsämnet. Underlag har också i de flesta fall inhämtats från elevens mentor och/eller andra lärare eleven haft i årskurs 6. Oftast har proven genomförts med alla sökande samtidigt.

En skola är tydlig med att alla sökande inte uppfyllde alla krav som satts upp men att man tog in alla elever ändå. De anledningar som rektorn angav till detta var att man av organisatoriska skäl ansåg sig behöva ett visst antal elever för att kunna starta utbildningen. Rektorn tyckte också att det var viktigt att få starta upp utbildningen med en större grupp elever än vad hade varit fallet om de hållit fast vid sina ursprungliga tankar om förhandskraven på eleverna. Som tidigare nämnts hade en annan skola satt upp kriterierna innan intagningen genomförts och enbart antagit de som klarat dessa krav trots att skolan haft möjlighet att ta in ytterligare elever och att sökande fanns. Rektorn på den skolan menade att det var viktigt att spetsutbildningen skulle hålla hög nivå och att urvalet därför skulle följa de på förhand uppsatta kriterierna. Sex av skolorna menar att man i urvalet beaktat den samlade bilden av eleverna och även vägt in kunskaper i andra ämnen än spetsämnet/spetsämnena. Två av skolorna uttrycker att de egentligen enbart beaktat kunskaperna i spetsämnet/spetsämnena. En av de skolorna menar med facit i hand att det kanske borde gjorts ett hårdare urval av elever då några fått svårt att hänga med i undervisningen. De skolor som haft få sökande önskar slutligen att de haft ett större söktryck till utbildningen och därmed en större grupp elever att göra ett urval från.

På de allra flesta skolor är det läraren/lärarna som haft huvudansvaret för genomförandet av antagningen och urvalet av elever och genomgående är de nöjda med processen. Ett par lärare menar att detaljer i de skriftliga och muntliga antagningsproven som eleverna gjort kan ses över och en gallring av elever kanske borde gjorts tidigare eller senare i processen. På en annan skola reflekterar läraren över att det till den andra ansökningsomgången, det vill säga inför läsåret 2103/2104 faktiskt blir möjligt att titta på elevernas betyg från årskurs 6 och ha med det i urvalskriterierna.

Elevers och föräldrars upplevelse av urvalsprocessen

I intervjuerna beskriver eleverna genomgående att de var nervösa inför intagningen. Nervositeten har dock berott på olika saker. En del elever beskriver rädslan över att misslyckas och inte komma in medan vissa menar att det var första gången de gjorde

något liknande och inte visste vad de kunde förvänta sig. När det gäller svårighetsgraden på proven och hur den överensstämmer med svårighetsgraden i undervisningen går elevernas åsikter isär, såväl mellan skolorna som inom samma skola. Eleverna har generellt mycket svårt att under fokusgrupperna relatera provet/proven till den nuvarande undervisningen. Överlag har både elever och föräldrar haft en positiv bild av urvalsprocessen vilket är att förvänta då de kommit in. Rektorer och lärare kan dock vittna om att viss besvikelse också förekommit. En skola har upplevt starka reaktioner från en förälder när en elev inte togs in. En annan skola har upplevt att de elever som inte kom in blev besvikna över detta.

UNDERVISNINGENS INRIKTNING OCH ELEVERNAS KUNSKAPSUTVECKLING

Sammanfattning av resultat: Eleverna på spetsutbildningarna kommer i princip uteslutande från de åtta skolornas normala upptagningsområde vilket innebär att den riksrekryterande effekten varit minimal. Lärarna på spetsutbildningen upplever att det råder en mycket trevlig och "tacksam" stämning i spetsgrupperna/ spetsklasserna men betonar samtidigt att grupperna är heterogena och att det finns en spridning gällande elevernas förutsättningar. De anses dock generellt sett ha goda chanser att nå långt och från och med årskurs nio börja läsa gymnasiekurser. Eleverna upplever i sin tur att gruppen är relativt homogen och att de flesta är på samma nivå och kan jobba på med god takt likväldigt med en ökad bredd, djup och svårighetsgrad. Lärarna upplever i stort att tempot är högre och djupet och bredden större i spetsundervisningen än i annan undervisning vilket de tycker leder till en högre svårighetsgrad. Eleverna upplever slutligen att lärarna på utbildningen har något högre förväntningar på dem än andra lärare på skolan har och att lärarnas kunskaper och förmåga att entusiasmera mest av allt påverkar deras kunskapsutveckling.

Bedömning: Det är svårt att bedöma hur ökad svårighetsgrad, djup och bredd i undervisningen förhåller sig till varandra. Överlag tycks mer undervisningstid och ett ökat tempo inom undervisningen bidra till att fler perspektiv (och på sikt även gymnasiekurser) kan läsas inom spetsämnet. Ett gott lärandeklimat har kunnat identifieras inom försöksverksamheten. Det tycks bland annat ha skapats genom en kombination av god lärarkompetens, höga förväntningar och elevernas motivation. Det finns en hög medvetenhet hos rektorer, lärare och föräldrar om de överdrivna prestationskrav som spetsutbildningen skulle kunna medföra och därmed goda förutsättningar att arbeta förebyggande.

Elevsammansättningen på spetsutbildningen

Eleverna på spetsutbildningarna kommer i princip utan undantag från samma upptagningsområde som de ordinarie klasserna på skolan. I de fall där skolorna även har elever i årskurs 6 kommer eleverna uteslutande från den egna skolan.

Både skolledare och lärare beskriver elevernas bakgrund på liknande sätt det vill säga oftast väldigt lik övriga elevers på skolan. Vissa mindre indikationer på eventuell snedrekrytering framkommer dock. Två av skolorna antyder att andelen elever med invandrarbakgrund är mindre bland spets eleverna än bland övriga elever och på någon skola menar man att andelen elever med välutbildade föräldrar är högre bland spets eleverna. På den skolan påpekar man också att alla utbildningar som kräver ett aktivt sökförfarande tenderar att locka till sig elever från hem med välutbildade föräldrar.

Gruppdynamik och kunskapsnivå på spetsutbildningen

Lärarnas beskrivning av spetsklasserna/spetsgrupperna är att det är grupper som är roliga och tacksamma att jobba med och att de består av motiverade och engagerade elever. Några lärare talar också om en grupp där det är tillåtet att sticka ut genom att vara framåt och vetgirig, duktig, en plats för de som är duktiga och vill vara duktiga. Superlativen över grupperna är många runt om på skolorna och lärarna beskriver på olika sätt klimat och kunskapsnivå. Några exempel:

- "De kan i högre utsträckning arbeta självständigt"
- "Lättare att ta till sig av skriftliga och muntliga instruktioner"
- "Stöttar varandra"

- *"En äventyrshysten grupp som inte har några begränsningar"*.

Samtidigt beskriver flera lärare att nivån på "spets elevernas" kunskaper och förutsättningar, i likhet med i andra klasser/grupper, skiljer sig åt. Det är inte en homogen grupp på hög nivå utan spridningen är stor mellan de elever som presterar bäst respektive de som har svårigheter att hänga med.

Som tidigare visats så trivs eleverna bra på skolan och i klassen/gruppen. Flera av eleverna uttrycker att det är skönt att få vara med i en klass/grupp där alla elever befinner sig på en hög nivå: *"Alla i spetsgruppen är på samma nivå"* och *"Ingen som halskar efter i gruppen"* är exempel på elevcitat gällande sina kamrater på spetsutbildningen. Eleverna upplever också att det varit en bra och lugn klassrumsmiljö där det inte finns några ordningsproblem och där man hjälper varandra framåt. Även ett par av eleverna bekräftar bilden av att de och kamraterna i klassen hittat en plats i skolan där man får sticka ut och vara duktig.

Tempot i undervisningen

Lärarna på samtliga åtta skolor bekräftar att det är en högre studietakt i spetsgruppen/spetsklassen än i andra klasser i samma årskurs. En skola menar att tempot visst är högre men att man uttalat fokuserar på spetsämnetts generella perspektiv snarare än ett högre tempo. Skolorna har genomgående för avsikt att klara grundskolans tre årskurser i spetsämnet på två år och ägna det tredje året på utbildningen uteslutande åt gymnasiekurser.

Lärarna ser flera anledningar till att de kan gå så fort fram med undervisningen. De två huvudsakliga är att eleverna är duktiga och motiverade samt att de har mer undervisningstid i ämnet/ämnena. Lärarna uttrycker det exempelvis i följande termer: *"Man kan hålla en högre takt med eleverna utan att de tappar tråden"* och *"Eleverna kommer ihåg och är med hela tiden, då går det snabbare"*. Andra faktorer som leder till att undervisningen kan ske i ett högre tempo som lyfts fram av lärarna är att det inte är några ordningsproblem i klassen, att eleverna har mer läxor samt att eleverna driver upp tempot genom att vara vetgiriga och intresserade. En av skolorna menar att tempot är så högt i gruppen att det går *för* fort för flera elever.

Eleverna bekräftar att undervisningen går fortare. Deras mått på hur fort de jobbat och hur långt de hunnit är oftast knutet till årskurser: *"Några har redan slutfört årskurs 8 i matematik"*, *"Vi är redan på i årskurs 8:s bok"*, *"Vi ska börja på årskurs 9-nivå redan i höst"*. De jämför sig också med kamrater i andra klasser/grupper på skolan och ser att de hinner längre och får använda sig av andra undervisningsmaterial. Eleverna på flera av skolorna för också fram att det absolut inte går *för* fort utan att det är ett lagom tempo som ibland kunde vara ännu högre.

Djup och bredd i undervisningen

Lärarna på sju av åtta skolor tycker att undervisningen i spetsämnet/spetsämnena har större djup och bredd än undervisningen i andra klasser i samma årskurs normalt har. Läraren på den skola som inte tycker att det stämmer menar att klassen/gruppen inte är tillräckligt homogen samt att undervisningstiden är för knapp. Det som i sin helhet beskrivs som ett gott lärandeklimat uppges dock överlag ge goda möjligheter att använda svårare material, litteratur, instruktioner och uppgifter, möjlighet att använda rikare och svårare språk samt möjligheter att jobba med sammanhang och förståelse på ett annat sätt.

Eleverna beskriver en undervisning som är annorlunda än de varit vana med sedan tidigare och de jämför sig ofta med elever i andra grupper/klasser på skolan. De konstaterar då att de gör andra saker på sina lektioner och att de har andra uppgifter och annat material. *"Vi har andra böcker och texter och mer läxa."*, *"De andra räknar bara i boken"*, *"Vi får mer mycket mer inom ett arbetsområde än de andra klasserna"*. Skillnaden mot andra grupper på skolan upplevs uteslutande som positiv.

Svårighetsgrad i undervisningen

Svårighetsgrad är en annan dimension av undervisningen som berörts i utvärderingen. Lärarna menar generellt att svårighetsgraden ökar i och med att klassen hinner längre och kan arbeta med svårare material och uppgifter. Flera lärare menar också att gruppen och tidsaspekten är en viktig faktor som gör det möjligt att ta in svårare moment och uppgifter. Flera lärare menar att svårighetsgraden på undervisningen är väldigt individuell i gruppen. En skola beskriver att en av de största skillnaderna i svårighetsgrad gentemot andra klasser/grupper i samma årskurs på skolan är att eleverna i spetsklassen/spetsgruppen förväntas ta, och tar, ett större ansvar för sina studier och sin inläring. En skola reflekterar kring att de inte riktigt kan avgöra om det är svårare eller om det faktiskt bara går fortare fram.

Eleverna upplever att det är en annan svårighetsgrad på undervisningen i spetsämnet/spetsämnena än i årskurs 6, vilket är deras närmaste referensram). Precis som när det gäller variationen i undervisningen tycker de också att de arbetar med svårare uppgifter och material än sina kamrater i andra klasser/grupper. *"Svårare uppgifter som de andra klasserna inte gör"*, *"Svårare än i andra grupper."* utgör några citat från eleverna. De beskriver vidare andra delar som gör att de upplever att svårighetsgraden ökat jämfört med tidigare. Lärarna ställer högre krav på eget ansvarstagande, det är mindre repetition, man blir inte klar utan det finns alltid en till uppgift att jobba med samt att det är svårare laborationer och kortfattade instruktioner.

Vårdnadshavarna bekräftar avslutningsvis bilden som ges av elever och lärare avseende tempo, djup, bredd och svårighetsgrad. Flera föräldrar beskriver hur de är tacksamma över att eleverna får gå fram i den takt de vill och hur glada eleverna är över detta: *"Om någon vill sticka iväg är det ok"*, *"Uppskattar att de får gå så fort fram de vill"*. Vårdnadshavarna bekräftar också att de uppgifter och material de tagit del av från undervisningen i spetsämnet/spetsämnena är på en annan nivå än de tidigare sett och de uttrycker också

att spetsutbildningen verkar erbjuda roliga uppgifter och arbetsformer. En förälder exemplifierar detta och menar att eleven *"ofta pratar om uppgifter i skolan, verkar vara spännande lektioner och spännande uppgifter"*.

Elevernas motivation och attityd

Det stora flertalet elever berättar att de alltid varit ambitiösa och duktiga i skolan men att spetsklassen i många fall påverkat dem ytterligare ett steg i den riktningen. Det beskrivs i termer av *"Annan kultur i klassen påverkar"* och *"Många i klassen som är duktiga och man vill vara lika bra"*. Eleverna lyfter också fram att det faktum att man nu får betyg påverkar ambitionsnivån. Vårdnadshavarna delar bilden av att eleverna varit ambitiösa under hela eller stora delar av sin skoltid och att betygen i viss mån sporrat dem ytterligare. Några föräldrar men framför allt att det är miljön som påverkat eleverna: *"Det har sporrat dem att andra elever är duktiga"*.

Lärarna har uteslutande positivt att säga om elevernas motivation och attityd och menar att de allra flesta elever vill mycket och uppvisar en positiv inställning till skola och lärande. Lärarna beskriver det exempelvis på följande sätt: *"Finns en verklig vilja att lära sig, blir överraskad av dem"* och *"I princip alla har hög motivation"*. Lärarna på flera håll lyfter också fram att gruppdynamiken varit en bidragande faktor. *"De är taggade och taggar varandra"*, *"De har blivit ett bra team"*, *"De känner sig utvalda"*, *"Homogen grupp där det är ok att vara duktig"*, *"En sund konkurrens"*, *"Stimulerar varandra i gruppen"*, *"Jobbar ihop och hjälper varandra"*. På en del skolor lyfts det fram att det också finns skiftningar i motivation i klassen/gruppen men att den generella nivån är fortsatt hög. Andra faktorer som påverkar elevernas motivation och attityd som lyfts fram av enskilda lärare är, starkt föräldrastöd, hög mognadsgrad hos eleverna, lärarnas stora engagemang i elevgruppen samt det faktum att eleverna tillhör en pionjärgrupp och att det är en fördel.

På två av skolorna framför lärarna en viss oro över att vissa elevers drivkraft kan vara så stark att det leder till stress och prestationsångest. När eleverna i enkäten fått berätta vad det sämsta med att gå en spetsutbildning är svarar 19 elever press och höga krav, inget annat svar är vanligare på den frågan. 18 elever svarar att de upplever utbildningen svår/att nivån är hög, 14 elever svarar läxor/mycket läxor, 13 elever svarar att det är mycket att göra/högt tempo och tolv elever svarar att de upplever det negativt med fler/extra lektioner. Sex elever som svarat på frågan beskriver att de känner stress, samtliga dessa är flickor. Föräldrar bekräftar i stort att de också, i de fall där det bedömts behövas, arbetat med att tona ner vikten av att prestera.

Krav och förväntningar på eleverna

Elevernas motivation och attityd tycks också ha viss koppling till de krav och förväntningar som finns på skolan och hos lärare. På påståendet i enkäten *"Lärarna i skolan ställer i allmänhet höga krav på mig"* svarar 18 procent av eleverna på svarsalternativ att det stämmer helt och 63 procent av eleverna att det stämmer ganska bra. På påståendet *"Lärarna i skolan ställer höga krav på mig i spetsämnet/spetsämnena"* svarar 36 respektive 53 procent av eleverna att det stämmer helt respektive ganska bra. Inga stora skillnader finns mellan pojkarnas och flickornas svar.

I fokusgrupperna med eleverna kommer en mer fördjupad bild fram. Eleverna upplever att lärarna i spetsämnet/spetsämnena har höga förväntningar på dem och att det känns som lärarna verkligen vill att de ska lyckas: *"Höga krav och det är bra", "Tror på oss och vill att vi ska lyckas", "Mycket höga krav, de vill att vi ska lyckas och utvecklas"*. Några av eleverna lyfter också fram hur lärarna i spetsämnet/spetsämnena ställer högre krav på eget ansvarstagande och att de förväntar sig att de ska ha en bra inställning till skolan och undervisningen. När det gäller krav och förväntningar från lärare i andra ämnen så menar eleverna uteslutande att det beror på vilken lärare det är som undervisar. På en skola lyfter eleverna fram att det är en annan typ av individualisering i spetsämnet/spetsämnena och att det i andra ämnen finns ett helt annat fokus på de som ligger efter medan det i spetsämnet/spetsämnena finns mycket större fokus på de duktiga eleverna. En del elever menar att de visst kan känna högre krav på sig att prestera i spetsämnet/spetsämnena men att det är en press de sätter på sig själva utifrån att de alltid varit duktiga i ämnet/ämnena eller det faktum att de känner viss press av att gå på en spetsutbildning.

Vårdnadshavarna upplever att det finns höga krav och förväntningar på eleverna i spetsämnet/spetsämnena men att det i stort är positivt: *"Ganska höga krav, men så länge eleven fixar det så är det ok", "Sporrar eleverna", "Höga men rimliga krav"*.

Lärarnas kunskaper och förmåga att engagera och entusiasmera

Eleverna är som tidigare nämnts, överväldigande positiva till sina lärare i spetsämnet/spetsämnena, både vad det gäller engagemang och kunskaper samt pedagogisk förmåga. Eleverna beskriver det exempelvis i följande termer: *"Kan väldigt mycket", "Enormt kunniga", "Öppna för nya tankar", "Alltid roliga lektioner", "Verkar älska ämnet och sitt yrke", "De gillar sitt yrke och lägger ner mycket jobb"*.

Vårdnadshavarna bekräftar bilden av duktiga och uppskattade lärare. De menar att de får hör många positiva omdömen från eleverna. *"Lärare som kan möta intresse", "Verkar vara en fantastisk lärare", "Många berättelser om allt spännande som händer på timmarna"*.

Elevernas utveckling och resultat i spetsämnet/spetsämnena

Lärarna på samtliga skolor bekräftar att elevernas utveckling under det första läsåret och deras resultat i spetsämnet/spetsämnena är bra eller mycket bra även om det som tidigare beskrivits finns en spridning kunskapsmässigt bland eleverna på flera skolor. Lärarna i spetsämnet/spetsämnena som deltagit i intervjuerna har generellt sett inte så god uppfattning om hur det går i de andra ämnena då de är inte alltid en del av klassens arbetslag eller inblandade som mentorer. Deras uppfattning är ändå att eleverna presterar genomgående bra i skolan. Rektorerne uppfattar i stort att eleverna genomgående är duktiga i skolan och att det egentligen inte är någon elev som enbart presterar bra i spetsämnet/spetsämnena.

Eleverna själva tycker generellt sett att de utvecklats mycket i spetsämnet/spetsämnena jämfört med tidigare i skolan och de allra flesta menar också att de utvecklats mer i

spetsämnet/spetsämnena än i andra ämnen i skolan. Eleverna lyfter fram flera anledningar till att de tycker att de utvecklats på ett annat sätt på spetsutbildningen:

- *"Vi får jobba på i matematik och behöver inte vänta in klassen"*
- *"Allt tar kortare tid, exempelvis genomgångar"*
- *"Blir mer effektiv undervisning"*
- *"Mer lektioner där och ett annat sätt att lära"*
- *"Blivit bättre på att plugga, studieteknik med mera"*
- *"Tar med sig inställning och arbetsätt från spetsämnena till andra timmar"*.

En majoritet av eleverna lyfter fram att utvecklingen i övriga ämnen i stor utsträckning är beroende av vilken lärare som undervisar. Ett par elever lyfter också fram att de kunde lärt sig än mer i skolan och har en högre kapacitet än lärarna tror.

Vårdnadshavarna har samma bild som lärare, rektorer och elever men flera lyfter också fram hur betydelsefulla de engagerade lärarna i spetsämnet/spetsämnena har varit. *"Måste bara få lyfta fram lärarens betydelse, jag är mycket imponerad"*.

GYMNASIUM OCH FRAMTID

Sammanfattning av resultat: På alla åtta skolor finns någon form av samarbete etablerat med gymnasieskolan. Där gymnasieskola finns på skolan (gäller tre skolor) eller där spetsutbildning även finns på gymnasial nivå (hos ytterligare tre skolor) är samarbetet mer långtgående än på andra skolor. Både elever och lärare förväntar sig att eleverna under de kommande två läsåren kommer att tillgodogöra sig vissa gymnasiekurser och då planeras samarbetet med gymnasieskolan att intensifieras. Närmare tre fjärdedelar av eleverna planerar att studera vidare inom spetsämnet/ spetsämnena men många elever har ännu inte börjat tänka särskilt mycket på framtida studieval.

Bedömning: Samarbetet med gymnasieskolan är i ett tidigt skede vilket också känns realistiskt givet att eleverna inom försöksverksamheten ännu bara går i årskurs 7. Det tycks i sin begränsade omfattning fungera väl. Det är dock långt ifrån givet att eleverna fortsätter till just de gymnasieskolor med vilka skolorna inom försöksverksamheten samarbetar. Frågor gällande hur tillgodoräknande av inlästa gymnasiekurser ska se ut på framtida gymnasieutbildning är därför en generell utmaning att hantera om spetsutbildningen i sin helhet ska bidra till förkortad studietid eller ett en mer intensiv utbildning för individen.

Samarbete mellan grundskola och gymnasieskola

Samtliga skolor har etablerat ett samarbete med en gymnasieskola men det är i ett mycket tidigt skede. Skolledare och lärare konstaterar i intervjuerna att eleverna fortfarande går i årskurs 7 och att gymnasiesamarbetet inte varit den mest prioriterade frågan på spetsutbildningen under detta första år.

Tre av skolorna har gymnasieskola i samma skola som grundskolan och där har redan eleverna delar av sin undervisning i gymnasieskolans lokaler. Av övriga skolor är det ingen som haft undervisning på gymnasieskolan men besök finns i flera fall inplanerade under årskurs 8. Inför årskurs 8 finns det också på de flera håll planer på att spets eleverna ska få undervisning av lärare från gymnasieskolan. På två av skolorna har detta redan genomförts under årskurs 7.

Tre av skolorna har samarbete med en gymnasieskola med spetsutbildning. På samtliga tre av dessa orter finns någon form av utvecklingsgrupper för spetsämnet där lärare från grundskola och gymnasieskola är involverade. På en av skolorna finns ett erbjudande till eleverna att frivilligt delta i undervisning tillsammans med gymnasieskolans spetsgrupp en gång i veckan på gymnasieskolan. Få elever har dock utnyttjat denna möjlighet.

Kunskaper på gymnasial nivå redan i grundskolan

Lärarna på alla skolor är överens om att det stora flertalet elever under sin grundskoletid kommer att kunna läsa kurser på gymnasial nivå i spetsämnet. På några skolor är spridningen i kunskapsnivå stor men lärarna menar fortfarande att även de svagaste eleverna i gruppen/klassen kommer att kunna läsa gymnasiekurser. Flera av lärarna lyfter dessutom fram att det finns elever som är speciellt begåvade och motiverade som har möjlighet att nå riktigt långt under grundskoletiden.

Eleverna beskriver i intervjuerna hur de upplever att de befinner sig på en hög nivå och menar att de vad det gäller studietakt går så fort fram att de inte kan se annat än att de kommer att hinna med gymnasiekurser. Även vad det gäller svårighetsgrad i undervisningen menar eleverna att de redan prövats på uppgifter på gymnasial nivå och fått bekräftelse på att de klarar det.

Tillvaratagande av elevers kunskaper på gymnasieskolan

Samtliga skolor har i sina diskussioner med gymnasieskolan diskuterat frågan om hur elevernas kunskaper ska tas tillvara och hur de ska beredas möjlighet att fortsätta studierna på den nivå de befinner sig vid grundskolans slut. På de tre skolor som även har gymnasieskola under samma tak som grundskolan så ser skolorna inga problem med att slussa eleverna vidare i den takt de önskar och de ser inte heller att det ska innebära några svårigheter med schema eller dylikt. De tre skolor som har ett samarbete med en gymnasieskola med spetsutbildning, ser inte heller där ser man några svårigheter med att slussa in eleverna om de väljer, och kommer in, på gymnasieskolans spetsutbildning. De två skolor som vare sig har egen gymnasieskola eller samarbetar med en gymnasiespetsutbildning har även de planerat för elevernas fortsatta studier. Den ena skolan på så sätt att man bereder möjlighet för eleverna att gå in på den kurs de ska påbörja samt undersöker möjligheten att läsa ännu svårare kurser än vad som erbjuds i dagsläget. Den andra skolan samarbetar med en gymnasieskola för att övergången till ett specifikt program ska kunna gå så bra som möjligt.

Gymnasieskolan ligger långt borta för eleverna i försöksverksamheten. De har i begränsad utsträckning funderat kring sina gymnasiestudier. I intervjuerna resonerar eleverna kring hur spetsutbildningen förbereder dem inför gymnasieskolan. En del elever talar om möjligheten att redan ha läst vissa kurser och de uttrycker en förhoppning om att kunna läsa på en högre nivå i ämnet/ämnena redan från gymnasiestarten. Andra elever talar om möjligheten att skaffa sig ett försprång gentemot andra elever inför gymnasieskolan och om möjligheten att läsa om kursen och få ett bra betyg.

Att gymnasieskolan ligger en bit bort för eleverna märks också på vårdnadshavarnas svar. De har i mycket begränsad utsträckning reflekterat över kopplingen mellan spetsutbildningen och kommande gymnasiestudier.

Framtida utbildning och yrke för eleverna

På påståendet i enkäten ”Jag tror att jag kommer att studera vidare inom spetsämnet/spetsämnena” svarar 71 procent av eleverna på svarsalternativ att det stämmer helt eller ganska bra. Intervjuerna ger en lite annan bild av elevernas framtidsplaner. Ungefär hälften av eleverna i intervjuerna har inte alls tänkt speciellt mycket kring gymnasium och yrke och i de fall de har det är det svårt att skönja tendenser även om flera elever menar att de ska söka en gymnasieutbildning där de får fortsätta på hög nivå med sitt spetsämne/sina spetsämnen.

Intervjuerna med vårdnadshavarna ger egentligen samma bild som eleverna, i flera fall finns ett intresse för ämnet/ämnena som kan vara vägledande vid gymnasieval men det

finns också många andra intressen och faktorer som styr och kan komma att styra valet av gymnasieskola och gymnasieutbildning.

SYSTEMATISKT KVALITETSARBETE

Sammanfattning av resultat: Det systematiska kvalitetsarbetet som skolorna kopplat till försöksverksamheten skiljer sig inte i någon större omfattning från den uppföljning, utvärdering och ständiga förbättringsarbete som finns på skolan i övrigt. På tre skolor genomförs särskilda utvärderingar av spetsutbildningen och exempel finns också på en referensgrupp kopplad till spetsutbildningen med medverkande från akademi och arbetsliv.

Bedömning: Det har hittills varit svårt att uttala sig om hur det systematiska kvalitetsarbetet fungerat då en central del består av uppföljning av resultat vilket inte ännu hunnits med. Fokus har legat på uppstarten av utbildningarna och elevernas trygghet och trivsel.

Uppföljning och utvärdering av spetsutbildningen

Samtliga skolor har efter årsskiftet 2012/2013 fyllt i det uppföljningsformulär som Skolverket skickat ut till skolorna. Fem av skolorna menar att uppföljning och utvärdering av spetsutbildningen inte skiljer sig från uppföljningen av övrig skolverksamhet på skolan. En uppföljning kommer att göras tillsammans med elever och personal i slutet av läsåret som brukligt. Flera av skolorna berättar att de följer en mall från huvudmannen för sitt systematiska kvalitetsarbete och sin dokumentation.

Tre skolor tänker genomföra särskilda utvärderingar av just spetsverksamheten. En av skolorna har en referensgrupp som följer spets eleverna på skolan kontinuerligt under hela utbildningen. Referensgruppen genomför lektionsbesök och det genomförs en enkät med eleverna varje termin. I referensgruppen finns representanter för grundskolan, gymnasieskolan man samarbetar med, lärosäten samt näringslivet. En skola menar att de på ett fördjupat sätt kommer att följa elevernas kunskapsutveckling över tid och en skola genomför kompletterande intervjuer med spets eleverna som komplement till det underlag som i övrigt samlas in på skolan.

FÖRVÄNTNINGAR OCH EFFEKTER

Sammanfattning av resultat: Alla åtta skolor har tidigare haft någon typ av satsning/profil inom det spetsämnen avser vilket också varit en av de främsta anledningarna till att delta. Det är för tidigt att uttala sig om generella effekter som försöksverksamheten haft på skolan eller ämnesutvecklingen. Det finns dock förhoppningar om positiv spridning av goda erfarenheter från spetsutbildningen. Enstaka exempel på upplevda negativa effekter, exempelvis till följd av en koncentration av "duktiga elever" i en grupp, ges. Elevers och föräldrars förväntningar om att spetsverksamheten skulle ge eleverna studiero, en känsla av tillhörighet och möjlighet att utmanas i sin kunskapsutveckling har i hög utsträckning infriats. Rollen som spets elev har inte upplevts som negativ eller som utsatt på skolan.

Bedömning: Spetsutbildningen bedöms hittills i relativt liten utsträckning påverkat övrig verksamhet på skolan vilket sannolikt beror på dess begränsade omfattning och att profilinriktning sedan tidigare funnits på samtliga skolor. De höga förväntningarna på eleverna och den varierade undervisningen är exempel på ingredienser i spetsutbildningen som skulle kunna gynnas av att spridas vidare. Fortsatt fokus på att undvika att spetsutbildningen leder till segregering på skolan bedöms som viktigt.

Spetsutbildningens bakgrund

Samtliga skolor har sedan tidigare på något sätt haft spetsämnet/spetsämnen som profilämne på skolan eller genomfört riktade satsningar inom ämnet. Flera skolor uttrycker att spetsutbildningen bara var en naturlig fortsättning på det som skolan redan tidigare höll på med. Flera skolor lyfter också fram att de sett målgruppen - de duktiga eleverna – och att spetsutbildningen var en chans att göra något för dem. De tre skolor som har ett etablerat samarbete med en gymnasieskola med spetsutbildning inom samma ämne/ämnena berättar hur detta också varit en drivkraft att delta i försöksverksamheten. Några skolor lyfter fram möjligheten att sätta skolan på kartan och vinna fördelar i konkurrensen mellan skolor. En skola lyfter fram möjligheten att utveckla undervisningen inom ämnet där rektor upplever en stor spridning i elevernas kunskaper och rektorn på en skola lyfter fram att det var lärarna som drev frågan och var intresserade.

Försöksverksamhetens påverkan på skolan i stort

Rektorerna menar generellt att det är tidigt att uttala sig om vilken effekt spetsutbildningen haft på skolan i övrigt. Dels upplevs den utgöra en för begränsad del av skolans totala verksamhet och dels bedöms försöket har pågått under en för begränsad tid. Skolorna uttrycker sig försiktigt hoppfullt om att spetsutbildningen på sikt ska kunna innebära ett lyft där skolan eller att det ska ge ringar på vattnet. Några av skolorna ser att utbildningen på olika sätt kan vara gynnsam för lärarna. "Lärarna spetsar sig och är lite på", "Bra att några lärare får möjlighet att jobba i en annan klass", "Samarbete mellan lärare över årskurserna", "Lockar till sig kompetenta lärare". Ett par lyfter också fram att det gett skolan positiv publicitet och att verksamheten fått visas upp ur ett positivt perspektiv. Övriga positiva effekter som lyfts fram är stolthet hos elever och föräldrar, status till skolan, fokus på pedagogisk utveckling, att datorer i spetsklassen kan skynda på IKT-utvecklingen, fler elever som söker till lägre årskurser på skolan, att elever med bra

resultat har kommit in på skolan samt att det i sig är positivt att driva en försöksverksamhet för det tvingar fram utveckling.

På några av skolorna har det funnits en oro för att spetsgruppen skulle utarma andra grupper på skolan på motiverade och drivande elever. En skola menar att just detta skett och att det lett till vissa problem. På övriga skolor upplevs det inte ha blivit så.

Försöksverksamhetens påverkan på ämnesutvecklingen på skolan

Både lärare och rektorer menar också att det är för tidigt att uttala sig om effekterna som försöksverksamheten haft för det övriga undervisning i det aktuella spetsämnet/spetsämnena. Flera av lärarna lyfter också fram att detta redan var skolans profilämne eller ett ämne skolan satsade på och att det därför är svårt att se vad just spetsutbildningen tillfört till ämnesutveckling på skolan som helhet. De effekter som dock lyfts fram är att spetsklassen/spetsgruppen lyft fram nödvändigheten av ett annat upplägg på undervisningen generellt, att material och metoder som används i spetsgruppen kan användas i andra grupper samt att kopplingen mellan grundskola och gymnasieskola stärkts. Bland rektorerna lyfts det fram att lärarna fått inspiration och det kan ha inneburit positiva effekter för ämnets status.

Förväntningar på spetsutbildningen

På påståendet i enkäten ”Utbildningen har hittills uppfyllt mina förväntningar”, svarar 47 procent av eleverna att detta stämmer helt medan 40 procent att det stämmer ganska väl. I intervjuerna lyfter merparten av eleverna fram att deras förväntningar var att det skulle vara en tuff utbildning och att de andra eleverna skulle vara mycket duktiga. Eleverna uttrycker sig exempelvis på följande sätt:

- *”Förväntade att det skulle vara andra duktiga elever”*
- *”Trodde alla andra skulle vara superbra”*
- *”Förväntade mig att alla skulle vara duktiga”*
- *”Vi trodde att vi skulle få jobba ihjäl oss”*
- *”Hoppades att man inte skulle skämma ut sig”.*

På flertalet skolor lyfter eleverna fram att utbildningen inte var så tuff och svår som de trott utan att det är en lagom eller för låg studietakt *”Trodde att det skulle gå snabbare och vara svårare”, ”Lagom svårt”, ”Trodde att det skulle gå ännu fortare, vara svårare och mer läxor”*. En del elever lyfter också att utbildningen blev så tuff som de förväntat sig och en del elever menar att de alls inte hade några förväntningar.

Vårdnadshavarna lyfter fram hur de haft förhoppningen att spetsutbildningen skulle kunna erbjuda eleverna att läsa i högre takt och på en högre nivå. De gör jämförelser med tidigare skola och uttrycker en förhoppning om att detta skulle bli bättre på den nya skolan och på spetsutbildningen. De lyfter också fram att de hoppades att deras barn skulle hamna i en miljö där intresset kunde tas tillvara och där det var tillåtet att vara duktig och sticka ut. *”Högre studietakt”, ”Att i varje ämne få ta in så mycket kunskap som möjligt”, ”Ingen som sätter tak”, ”Vara med likasinnade, inte tufft att inte läsa läxan innan”, ”Klasskompisar med samma intresse”, ”Kunskapsfokus”, ”Få jobba så mycket de kan”, ”Inte vänta på*

andra". Några av vårdnadshavarna lyfter också förhoppningen om att spetsutbildningen ska innebära ett bra utgångsläge eller ett försprång inför kommande studier.

Rollen som spets elev

De allra flesta elever menar att rollen som spets elev inte skiljer sig från att vara en "vanlig elev" på skolan. Flera av eleverna menar att de andra eleverna på skolan inte ens vet att de går en spetsutbildning. Några elever lyfter dock fram att de fått höra en del kommentarer från andra elever på skolan men att de inte upplevt dem som elaka. Ett par elever säger exempelvis att de "*kallas "spetsarna" men inte elakt*". En annan säger att "*kompisar driver med en på ett snällt sätt*". Andra saker som elever lyft fram är att de andra eleverna på skolan är avundsjuka på de bärbara datorerna som de fått samt att andra elever tycker att "vi" får fördelar. En elev säger också att "*Om alla elever på skolan haft vår inställning hade det inte behövts någon spetsutbildning*".

Rektorerna på två av skolorna lyfter särskilt fram hur man på skolan aktivt arbetat med att spetsklassen/spetsgruppen ska vara en grupp med samma förutsättningar roll som grupper och de menar också att det arbetet lyckats. Vårdnadshavarna ser inte att deras barn har någon annan roll än andra elever på skolan.

SLUTSATSER

I detta kapitel följer de huvudsakliga slutsatser som kunnat dras under utvärderingen. De följer inte samma indelning som resultatkapitlet utan presenteras utifrån en samlad bedömning av utvärderingens huvudsakliga resultat.

Försöksverksamheten – ett koncentrat av framgångsfaktorer

Den bild som framkommer i genomförda intervjuer och fokusgrupper är att försöksverksamheten med spetsutbildningar lyckats koncentrera sådant som i tidigare forskning lyfts fram som centrala framgångsfaktorer för lärande och hög måluppfyllelse. Höga krav och förväntningar på eleverna, tydliga mål, motiverade elever, varierad undervisning, studiero, kompetenta och engagerade pedagoger, utökad undervisningstid och en förtroendefull relation mellan elever och lärare är några exempel på faktorer som tycks finnas inom försöksverksamheten och som även är faktorer som visat sig skapa goda förutsättningar för hög måluppfyllelse¹¹. Om, och i så fall hur mycket högre måluppfyllelsen blir i försöksverksamheten i jämförelse med jämförbara klasser och grupper är däremot för tidigt att uttala sig om. Försöksverksamheten är också ännu för begränsad för att kunna dra sådana slutsatser.

Tid, tempo, djup, bredd och svårighetsgrad i undervisningen – stimulans och praktiska möjligheter att nå långt

Det har varit en grannliga uppgift att fastslå hur begrepp som ökad djup, bredd och svårighetsgrad i undervisningen förhåller sig till varandra. En i stort utökad undervisningstid och ett högre tempo i undervisningen bedöms i kombination med motiverade och engagerade lärare och elever ha lett till en ökad svårighetsgrad. Undervisningens ökade bredd, djup och svårighetsgrad kommer med största sannolikhet användas till att klara av vissa gymnasiekurser i spetsämnet/spetsämnena under grundskoletiden. De flesta elever förväntas göra det. Försöksverksamheten har på detta sätt gett praktiska möjligheter (utfärdande av gymnasiebetyg och utökad undervisningstid) att i likhet med skollagens skrivning ge ”elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås [...] ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling”.¹² Betydelsen av dessa praktiska möjligheter som försöksverksamheten ger behöver fortsatt följas upp.

En elevgrupp som liknar elevsammansättningen på skolan i stort?

Under flera delar av resultatredovisningen ovan beskrivs eleverna på spetsutbildningen i termer av ”duktiga” och ”motiverade”. Samtidigt beskrivs eleverna på spetsutbildningen som en långt ifrån homogen grupp. Flera lärare vittnar om påtagliga skillnader i förutsättningar för lärande inom spetsgruppen och spetsklassen och menar att spets eleverna liknar eleverna på skolan i stort.

---

¹¹ Se exempelvis Hattie (2009), *Visible learning. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement* och Skolverket (2009), *Vad påverkar resultaten i svensk skola?*

¹² Skollagen, kap 3.

Orsaken till att elevgruppen uppfattas likna skolan i stort kan bero på det begränsade urvalet vilket i sig orsakats av färre antal sökanden än förväntat. Upptagningsområdet uppges exempelvis i princip ha varit detsamma som skolornas i övrigt vilket innebär att en hittills minimal riksrekryterande försöksverksamhet. Lärarnas upplevelse av en relativt heterogen elevgrupp kan också botten i en något överdriven förväntan på vilken typ av elever som skulle komma att söka och antas på utbildningen.

Trots att elevsammansättningen i stort upplevs likna elevsammansättningen på skolan i övrigt framkommer också vissa indikationer på eventuell snedrekrytering till spetsutbildningarna. Det är därför viktigt att fortsatt följa upp och väga in socioekonomisk data i slutsatser om huruvida eleverna på spetsutbildningen skiljer sig från eller elevsammansättningen på skolan, i kommunen eller landet i stort.

Ringar på vattnet?

Försöksverksamheten är hittills för begränsad för att kunna se några tydliga effekter av den på skolan som helhet. De flesta skolor förväntar sig att det som beskrivs som framgång inom spetsutbildningarna också ska gynna skolan i sin helhet och exempelvis uppmuntra till diskussioner om, och förbättrade undervisningsmetoder och attityder. Huruvida spetsutbildningarna ”dränerar” andra klasser på motiverade elever och lärare och skapar större skillnader i lärandeklimatet i olika ämnen och i olika klasser/grupper än tidigare, har varit svårt att ännu uttala sig om. En skola har hittills sett indikationer på en sådan negativ effekt. Försöksverksamhetens begränsade omfattning, viss lärarrotation och flera av skolornas medvetna satsning på att undvika en tydlig uppdelning mellan spetsklasserna/ spetsgrupperna och övrig verksamhet borgar dock för att en sådan negativ effekt sannolikt blir relativt begränsad.

Upplevelse av hög och jämn kompetens hos undervisande lärare

Lärarna på spetsutbildningen får ett mycket gott omdöme av både rektorer, elever och föräldrar. I likhet med elevgruppen inom spetsutbildningen framstår dock inte lärarna på försöksverksamheten som unika i jämförelse med andra lärare på de deltagande skolorna. Däremot tycks elever och vårdnadshavare uppleva att lärarkårens kvaliteter exempelvis gällande ämneskunskaper, engagemang och pedagogik (förmåga att variera undervisningen) håller en hög och något jämnare nivå än lärarkåren i övrigt. Lärarnas utbildning (ofta både behörighet att undervisa på grund- och gymnasieskola), lärarnas ibland upplevda ära att bli utsedd till att undervisa på spetsutbildningen samt lärarnas eget engagemang och intresse för spetsutbildningen skulle kunna ligga bakom den höga, jämna nivån på vilken lärarna verkar prestera.

Hälften av skolorna planerar en vidgning av undervisande lärare inom försöksverksamheten medan den andra hälften tänker låta nuvarande utvalda lärarkår fortsätta undervisa kommande klasser/grupper på spetsutbildningen. Vi instämmer i vissa rektorers bedömning att en successiv utvidgning av lärarkåren inom försöksverksamheten är ett enkelt och effektivt sätt att sprida erfarenheterna från undervisningen i spetsämnet/spetsämnena på skolan. Det skulle också kunna bidra till att än mer tona ner spetsutbildningens exklusivitet och göra försöksverksamhetens kärna –

ett stimulera alla elever att nå så långt de bara kan - till en gemensam angelägenhet på skolan.

Ett begränsat urval

På grund av relativt få sökande har själva urvalsförfarandet med förkunskapskrav, prov och intervjuer varit begränsat och därmed inte riktigt satts på prov. För att få rimliga grupp- eller klasstorlekar har flertalet skolor anpassat utbildningens nivå till sina sökande snarare än utifrån tydliga kriterier gallrat hårt i urvalet av elever. Skolornas vägval bedöms som rimligt i denna första omgång av försöksverksamheten. På sikt, i takt med ett förväntat ökat söktryck kommer dock tydligare ställningstaganden att behöva göras från skolorna gällande hur strikt urvalsprocessen kommer att hålla sig till i förhand fastslagna urvalskriterier. Exempelvis kommer då betyg från årskurs 6 finnas att tillgå vilket skolorna behöver ta ställning till om de på något sätt ska använda i urvalet.

Kostnadsneutralitet – en svårtolkad, begränsande reglering

Förordningens krav på en kostnadsneutral försöksverksamhet har i utvärderingen mötts av stark kritik. Rektorerne menar att den skapat förvirring, bidragit till tidskrävande administration och till en begränsning gällande genomförandet och organiseringen av försöksverksamheten. På vissa håll har den också uppfattats som en provocerande skrivning som rimmor illa med nya skollagens krav på att lotsa elever så långt som det är möjligt i sin kunskapsutveckling och rektors uttalade befogenhet att bestämma över skolans inre organisation.

Försöksverksamheten tycks hittills inte ha medfört en påtaglig omfördelning av kostnader hos deltagande skolor och på så sätt drabbat annan undervisning trots att enstaka sådana exempel framkommit. Givet att försöksverksamheten genom sin reglering ställer vissa krav på omorganisering av klasser/elevgrupper, antagningsförfarande och marknadsföring är det dock rimligt att åtminstone inledningsvis förvänta sig vissa merkostnader.

Slutsatsen är att det framåt är viktigt att följa effekterna av förordningens krav på kostnadsneutralitet och värdera huruvida regleringen skapar onödiga inskränkningar i genomförandet av spetsutbildningen. Vissa sådana indikationer har framkommit i denna inledande utvärdering.

Organisation av försöksverksamheten

Försöksverksamheten har levt upp till sitt namn när det gäller organisering av spetsutbildningen. Här har skolorna verkligen prövat flera olika varianter vad gäller gruppindelning, gruppstorlek, urval av lärare och undervisningstid.

I utvärderingen har dock ingen skillnad kunnat identifieras gällande elevers och föräldrars upplevelse av försöksverksamheten utifrån om den organiserats i form av spetsgrupper eller hela spetsklasser. Det har inte heller gått att utläsa någon skillnad med utgångspunkt i gruppstorlek. Någon form av utökad undervisningstid finns (eller planeras) hos samtliga skolor. Hos de tre skolor som valt att ta undervisningstid från elevens val framkommer

viss kritik från elever. De skolor som prövat på att erbjuda frivillig extraundervisning i spetsämnet/spetsämnena har upplevt intresset som svalt. Det pekar på vikten av att skolorna är tydliga i sin kommunikation till eleverna hur de planerar att bedriva undervisningen och att det finns en långsiktigt och genomtänkt upplägg för undervisningen i spetsämnet/spetsämnena.

Gymnasieskola och framtid – en utmaning större än försöksverksamheten kan hantera

De åtta skolornas har hittills kommit olika långt i sitt samarbete med gymnasieskolan men generellt sett är det i sin linda. Samarbetet består dels av att lärare från gymnasieskolan medverkar i diskussioner om innehåll och håller i (kommer att hålla i) viss undervisning för eleverna på spetsutbildningen. En annan del av samverkan består av en dialog om hur eleverna som förväntas komma till gymnasieskolan efter grundskolan, ska tas omhand. I dagsläget förväntar sig få skolor utmaningar både vad gäller elevernas möjlighet att läsa vissa gymnasiekursen under grundskoletiden men även vad gäller möjligheterna att tillgodoräkna sig studierna på framtida gymnasieutbildning.

I nuläget framstår det som långt ifrån självklart att majoriteten av eleverna inom försöksverksamheten går vidare till just den gymnasieskolan med vilken skolan har ett samarbete. Det är heller inte givet att eleverna kommer att fortsätta sin fortsatta utbildnings- och/eller yrkesbana inom det spetsämne eller de spetsämnena de nu fördjupar sin inom även om enkätresultaten indikerar att merparten av eleverna tänker sig det.

Vår bedömning är i likhet med intervjuade rektorer och lärare, att inläsningen av vissa gymnasiekurser under grundskoletiden knappast kommer att utgöra några större praktiska problem. Däremot kan förväntningarna på gymnasieskolans generella förmåga att anpassa kommande utbildning till elevens nivå vara överskattade. Det är alltså oklart i vilken utsträckning framtida utbildningsanordnare, och då framför allt andra än de med vilka skolan idag har ett samarbete, kommer att kunna hantera elever som redan läst vissa av de kurser som ingår i ett program på gymnasieskolan (och vidare på högskolan). Spetsutbildningens effekter både för individ och samhälle bygger på förmågan hos framtida utbildningar att anpassa utbildningens innehåll till elevens kunskapsnivå och tidigare lärande. Detta har redan idag, i andra sammanhang, visat sig vara utmanande för många utbildningsanordnare att hantera.

AVSLUTANDE REFLEKTION

Vad finns det att säga inför kommande uppföljningar och utvärderingar av försöksverksamheten? Det kan vara värt att åter igen betona att denna utvärdering haft en mer beskrivande snarare än värderande ansats. Ett viktigt mål har varit att ge en bild av olika målgruppers upplevelser av försöksverksamheten och skapa ett nolläge inför framtida utvärderingar. Att försöksverksamheten är just ett försök – ett test av nya sätt att uppmärksamma en gemensam utmaning – medför en relativt vag målbild. Eleverna förväntas på det stora hela nå längre under grundskolan än andra elever. Om det konkreta målet uppnås går i dagsläget inte att uttala sig om. Fokus har därför legat på att, med utgångspunkt i olika målgruppers upplevelser, utifrån en rad olika perspektiv belysa och värdera försöksverksamheten och dess funktionalitet.

I takt med att försöksverksamheten växer i omfattning (fler årskurser och fler skolor) kommer dock både Skolverket och deltagande skolor att ha mer referensramar för sin verksamhet. Det kommer förhoppningsvis att underlätta möjligheten att mäta spetsutbildningens prestationer i relation till övrig utbildning och än tydligare dra slutsatser om dess effekter.

KÄLL- OCH REFERENSFÖRTECKNING

Förordning (2011:355) om försöksverksamhet med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolans högre årskurser.

Hattie (2009), *Visible learning. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement.* New York: Routledge.

Regeringens pressmeddelande, 2010-08-17: *Spetsutbildningar på högstadiet.*

Skollagen, Svensk författningssamling (SFS) 2010:800.

Skolverket, *SKOLFS 2011:152: Skolverkets föreskrifter om ansökan om försöksverksamhet med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolans högre årskurser.*

Skolverket,
<http://www.skolverket.se/skolformer/gymnasieutbildning/gymnasieskola/program-och-utbildningar/spetsutbildningar>, 2013-06-13.

Skolverket (2009), *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer.*

BILAGA 1 – ENKÄT TILL ELEVER PÅ SPETSUTBILDNINGEN

Information om enkäten

Alla elever som går på spetsutbildning i landet kommer att få svara på enkäten. Resultatet kommer att användas i en utvärdering av spetsutbildningarna i Sverige. Du som svarar är anonym.

Pojke/flicka: _____

Skola: _____

Ringa in det svar som stämmer bäst.

1) Jag trivs på skolan.

Stämmer inte alls   Stämmer helt
1   2   3   4

2) Jag trivs i spetsklassen.

Stämmer inte alls   Stämmer helt
1   2   3   4

3) Lärarna i skolan ställer i allmänhet höga krav på mig.

Stämmer inte alls   Stämmer helt
1   2   3   4

4) Lärarna i skolan ställer höga krav på mig i spetsämnet/spetsämnena.

Stämmer inte alls   Stämmer helt
1   2   3   4

5) Det är stor skillnad mellan undervisningen i spetsämnet/spetsämnena och annan undervisning på skolan.

Stämmer inte alls   Stämmer helt
1   2   3   4

6) Jag tror att jag kommer att studera vidare inom spetsämnet/spetsämnena.

Stämmer inte alls   Stämmer helt
1   2   3   4

7) Utbildningen har hittills uppfyllt mina förväntningar.

Stämmer inte alls   Stämmer helt
1   2   3   4

Frisvarsfrågor:

Hur fick du reda på möjligheten att läsa spetsutbildning?

Varför sökte du till spetsutbildningen?

Det bästa med att gå en spetsutbildning är:

Det sämsta med att gå en spetsutbildning är:

Övrigt du vill tillägga:

Beviljade spetsutbildningar i grundskolan (2011-2012)

Skolverket har med stöd av förordning (2011:355) beviljat följande skolor att ingå i försöksverksamheten med riksrekryterande spetsutbildning i grundskolans högre årskurser:

Spetsutbildningar beviljade 2011

- **Berzeliusskolan** i Linköping (matematik, biologi, fysik och kemi)
- **Franska skolan** i Stockholm (franska)
- **Grundskolan Metapontum** i Stockholm (matematik)
- **Hertsöskolan** i Luleå (matematik)
- **Internationella Engelska skolan i Jönköping** (engelska)
- **Liljeborgsskolan** i Trelleborg (spanska och tyska)
- **Mörbyskolan** i Danderyd (matematik)
- **Roggeskolan** i Strängnäs (matematik, biologi, fysik och kemi)

Spetsutbildningar beviljade 2012

- **Albäcksskolan** i Hultsfred (matematik, biologi, fysik, kemi)
- **Dackeskolan** i Tingsryd (matematik)
- **Edsbergsskolan** i Sollentuna (matematik)
- **Enhagenskolan** i Täby (matematik)
- **Kunskapsskolan Uppsala Norra** i Uppsala (matematik)
- **Kvarngärdesskolan** i Uppsala (engelska)
- **Ljungensskolan** i Vellinge (engelska)
- **Spånga grundskola** i Stockholm (matematik, biologi, fysik, kemi)
- **Viktor Rydberg Samskola** i Danderyd (engelska)
- **Ånestadsskolan** i Linköping (samhällskunskap)